

צפנת פלענה מבואר

בעניין
ספר תורה
של הקהל

מתוך ספרי צפע"נ
לשר התורה
הגאון ר' יוסף ראזין זצ"ל
- הרוגאצ'ובי -

פתח דבר

לרגל יום שלישי ג' טבת הבעל"ט, יום היארצייט השלישי לפטירת אבי מורי הר"ר פרץ ב"ר יהושע ז"ל, הנני מו"ל לעילוי נשמתו חידושים מתורת הגאון הרוגאצ'ובי.

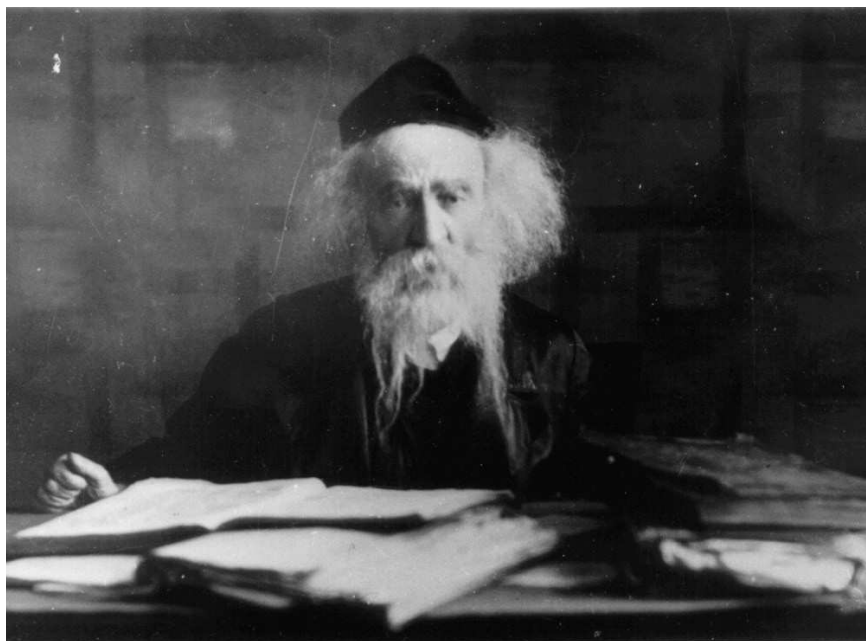
היות ועומדים אנו בשנת 'הקהל', בחרנו להביא בזה ביאור בענין 'ס"ת של הקהל' מתוך כתבי צפע"נ.

מן המפורסמות כי הרוגאצ'ובי כתב חידושו בקיצור דברים וראשי פרקים. ויש אשר, מפני קוצר המשיג ועומק המושג, נראים הם כחידה אין פותר וכמדרש פליאה סתומים וחתומים. אם כי במספר תיבות, מעט המחזיק את המרובה, רומז הוא לאריכות דברי ראשונים, ומתרץ כבדרך אגב סוגיות שיד הכל ממשמשיין בהן.

הסוגיא לפנינו באה בכתבי הרוגאצ'ובי בכמה מקומות: צפע"נ עה"ת, ירושלמי, רמב"ם ועוד. לקטנו וביארנו דבריו בשפה ברורה, ושזרנו לשונו בגוף הביאור למען יבואו נהירים ובהירים. לתועלת המעיין אף הוספנו הערות וצינונים לדברי ראשונים ואחרונים, שקו"ט, וביאורים בדרך האפשר.

תודתי נתונה לחתני הרה"ח שמואל שיחי' ווייסמאן על עזרתו בהכנת הקובץ לדפוס. ונוכה ל"הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך", ולבנין בהמ"ק בביאת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן כן יהי רצון.

יוסף יצחק יהושע בן אאמו"ר הר"ר פרץ ז"ל העכט

הגאון רבי יוסף ראזין - "הרוגאצ'ובי"
מחבר שו"ת וספרי צפנת-פענח
על התורה, ש"ס ורמב"ם.

עימוד ועיצוב: שמואל ווייסמאן
wssman@gmail.com

לשון ה'צפנת פענח'

ויכתב משה את התורה הזאת וגו'. הנה משה כתב ס"ת לכל שבט אך יש בזה מחלוקת אם כתב עברי או אשורית, עיין סנהדרין דף כ"א, וזבחים דף ס"ב, אך מ"מ ס"ת שנכתבה בסיני וס"ת של מלך צריך דוקא כתב אשורי, וכן כתבה משה והך דכאן הי' נגזז בארון וממנה כותבין של מלך, עיין תוספתא סנהדרין ורש"י ב"ב דף י"ד ע"ב ותוספות בעמו' א' ועיין יומא דף ס"ח ע"ב ע"ש ושם הוה כתוב גם הטעמים, כבר כתבתי דכאן הוה גם הטעמים כתובים בתורה, וכן נקודות וכל המסורה, וזה הוה ג"כ כתוב בכתב אשורי ולשון הקודש, ובשעת הקהל אז המלך קורא מס"ת שלו שמגיהין אותה מזה התורה, וזה ר"ל רש"י בבא בתרא דף י"ד ע"ב ע"ש, ועמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' ס"ת ע"ש.

(צפנ"נ עה"ת, וילך לא, ט)

ויתנה אל הלויים בני לוי. באמת יש נ"מ גבי ס"ת שכתב משה רבינו והניחו בארון, ובין שאר י"ב ס"ת שנתנם מרע"ה לשבטים, דס"ת שהניח בארון שם היה כתוב כל התורה כולה בכתב אשורי ולה"ק והטעמים והנקודות, וכן בנקודה של שם בן ד' אשר זה נקרא שם המפורש לשיטת רבינו, ולכך מבואר דנתנה להלויים, משום דאצלם הוי שיר שלהם עבודה, וקיי"ל דעיקר שירה בפה, וזה הוי הטעמים, עי' רש"י ערכין דף י"א גבי משה ידבר דאז היה מצווה על שירה לפי שמשה רבינו לוי היה והיה משורר, ושירה הוי עבודה, רק שמכ"מ משה רבינו למד זה גם לכל ישראל בעל פה, וכמבואר בנדרים דף ל"ה ע"א ע"ש ברא"ש כתבן שלך, דזה עיקר הפלפול, וזה ר"ל הך דפסחים דף קי"ט גבי טעמי תורה, וזה ר"ל הך דעירובין דף כ"א ע"ב דאגמרה כו' ודף נ"ה ע"ב כמה דאמר שם שימה בפיהם, ועי' מנחות דף נ"ט ע"ב דזה הוי דבר מועט, וזה ר"ל המכילתא בפ' יתרו דבנעימה שהיה משה שומע בו היה משמיע וכו', עכ"פ בס"ת שהיה גנוזה בארון הקודש שם היה כתוב כל זה, וממנו הי' נכתב ס"ת של המלכים שהי' מונחת בבית גזויו כמבואר בסנהדרין דף כ"א, עד שנבנה המקדש ששוב לא היו יכולים ליכנס לשם דהיה בבית קה"ק, עי' מש"כ התוס' בבא בתרא דף י"ד, ושוב אח"כ הי' המלך כותב ס"ת שלו מאת ס"ת של המלך הקודם, והס"ת של מלך הקודם היתה נגזזת בב"ד כמבואר בתוספתא פ"ד דסנהדרין, וזה ר"ל רש"י ב"ב דף י"ד ע"ב ע"ש, וכן הס"ת של מלך זה היתה מונחת בבית גזויו, ולא היה קורא בה, רק בזמן שהיה צריך לקרות פרשת הקהל. ועי' מה שכתב רבינו בסוף הל' חגיגה שיהיה כמו שומעין מפי הגבורה וכו', ור"ל דאז הוי הקריאה בס"ת הנכתב כך, ועי' בספרי פ' שופטים דמבואר שם דקרא דכתיב גבי מלך וכתב את משנה התורה, היה

זה לקריאה שצריך לקרות בפרשת הקהל, וגם זה צריך שיהא דוקא שלו, וגם צריך שיכתב בזמן שהוא מלך לא שכתב קודם שמלך.

(צפנ"נ מהדו"ת, דף ס' ע"א; צפנ"נ עה"ת, וילך לא, ט)

ובאמת נ' דס"ת הי"ג שהיתה מונחת בארון ע' ב"ב דף י"ד ותוס' מנחות ד' ל' ובהקדמת רבינו. שם היה נכתב כל המסורה הכתיב והקרי דכיון שנגנזו לא שייך בו דברים שבע"פ וכו' כמש"כ רש"י שבת דף ו' ע"ב וכ"מ וע' במס' סופרים גבי ספר שנקדו ובפס' תוס' מנחות דף פ"ז ע"ב. וברש"י ב"ב דף י"ד ע"ב כ' שבו היה קורא הכ"ג ביו"כ והמלך בהקהל. וכוונת רש"י לגבי מלך כמבואר בירושלמי פ"ב דסנהדרין והובא בד' רבינו בהל' ס"ת דס"ת של מלך מגיהין אותו מספר עזרה וע' תוס' ב"ב דף י"ד ע"א.

(צפנ"נ תרומות, ע' 122 ד"ה אך יש)

משום דדרש בספרי מקרא דלפני הכהנים הלויים, ר"ל ס"ת שכתב משה ונתנה ללויים כמבואר בוילך, ע"ש בזה, וכבר הארכתי בזה דשם הוה כתוב כל הנקודות וטעמים שנצרך לשירה, דזה הוה תושבע"פ, . . והארכתי בזה במקום אחר, וא"כ זה הוה מונח בק"ק עיין ב"ב דף י"ד ע"ב ברש"י ותוס' בע"א ורק לצורך שעה ע"פ ב"ד של ע"א מותר זה.

(צפנ"נ ירושלמי סנהדרין, פ"ב ה"ו)

ספר תורה של הקהל

ספר עזרה וספר תורה של מלך

מצות עשה להקהיל את ישראל בכל מוצאי שמיטה ולקרוא באזניהם בספר התורה. קריאה זו של הקהל מכונה במסכת סוטה (לב, א) בשם "פרשת המלך". המשנה (סוטה מא, א) מפרטת סדר קריאה זו:

פרשת המלך כיצד מוצאי יום טוב הראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ בעורה והוא יושב עליה שנאמר (דברים לא) מקץ שבע שנים במועד גו'. (בסוף שבע שנים ואתה קרייה על יד מלך היא כדתניא בספרי בפרשת המלך את משנה התורה הזאת אין קורין ביום הקהל אלא במשנה תורה. רש"י) חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לראש הכנסת וראש הכנסת נותנה לסגן והסגן נותנה לכהן גדול וכהן גדול נותנה למלך והמלך עומד ומקבל וקורא ויושב (וקורא בישיבה. רש"י).¹

ובהמאירי סנהדרין (כא, ב ד"ה ובסוגיא): "ובספרי פרשת שופטים אמרו "משנה" אין לי אלא משנה תורה כל התורה מנין תלמוד לומר "את כל דברי התורה" א"כ למה נאמר "משנה" שעתידה להשתנות ור"ל גם כן על הכתיבה ויש גורסין שם שעתידה להשתנות כלומר שהמלך היה משונן בפרשת הקהל וכן נראה ממה שסמכו שם אחרים אומרים אין משנין אותו ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד". [מעיר ע"ז בתו"ת הג"ל אות צ"ג דלא ראה גוף דברי המאירי].

וראה כ"ז בס' אהלי יהודה (לר"י נג'אר) לספרי שופטים, ומפרש כוונת רש"י ע"פ הפסיקתא זוטרותא (לקח טוב לר"ט ברא"ב) פ' שופטים שם: "את משנה התורה הזאת... אחרים אומרים משנה התורה כותב שכן אין קורין ביום הקהל אלא משנה התורה, ופי' שיכתוב לו משנה תורה לקרות בו ביום הקהל, ומהא שמעינן כי המלך הוא הקורא פ' הקהל". פי' תולדות אדם לספרי שם. קונטרס זכר למקדש (לאדר"ת) פ"ב אות א (בקובץ הקהל [מוה"ק] ע' מא). ובפי' הרי"פ לרס"ג ח"א עשה טז (קכט, ג) מבאר כוונת רש"י דמדברי ספרי אלו מבואר דס"ל דעיקר מצות כתיבת ס"ת למלך היינו רק כדי לקרות בו כנגד כל ישראל ביום הקהל דגזרה תורה שהיו' לו ס"ת מיוחד לכך וכיון שאין קורין ביום הקהל אלא במשנה תורה אי' לכתוב לו אלא משנה תורה בלבד לפי שאין קוראין אז

1) הובא ונתבאר ברמב"ם הל' חגיגה פ"ג ה"ד. ובהל' ג' "והמלך הוא שיקרא באזניהם". ובחינוך מצוה תרי"ב: "שהמלך הוא הי' המחוייב לקרו באזניהם". ראה מנ"ח שם בזה. ועוד.

ברש"י סוטה (מא, א ד"ה שנאמר) "...ואותה קרייה על יד מלך היא כדתניא בספרי [שופטים פיסקא קס] בפרשת המלך "את משנה התורה הזאת" אין קורין ביום הקהל אלא במשנה תורה". ומעיר ע"ז בתוי"ט שם פ"ז מ"ח (ד"ה והמלך): "ודקדקתי ולא מצאתיה, כי אם זהו משנה תורה אחרים אומרים אין קורין ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד. ע"כ. ודנו בזה ב"לקוטים" על משניות שם מס' בית דוד ושושנים לדוד. (וראה תורה תמימה פ' שופטים יז, יח אות צ"ב) "כי מדרך חז"ל בכ"מ לסמוך קבלתם בלשונות הפסוקים... לכן סמכו גם ענין... על לשונות הפסוקים שבדרשה שלפנינו".

ובמים חיים להפ"ח על הרמב"ם הל' חגיגה פ"ג ה"ג "והמלך הוא שיקרא באזניהם": "סיים רש"י בפרק ואלו נאמרין כדתניא בספרי בפרשת המלך... פי' לפירושו ואי לאו לאשמעינן שהמלך הוא הקורא למה נכתב זה בפרשת המלך, ודלא כהתוי"ט בזה". ועד"ז הוא בעמק הנצי"ב לספרי שם. ס' תורת הקנאות עמ"ס סוטה שם בפירש"י ומנחה חריבה עמ"ס סוטה בירייה מנחה שם (ע' סד). ועוד.

הרי לנו שקריאת פרושיות הקהל – על ידי מלך נעשתה. אלא שלא נתבאר כאן מניין נוטלים ספר תורה עבור קריאה זו, ואם צריכה 'קריאת הקהל' להעשות בספר תורה מסויים.

מדברי רש"י ב"ב דף י"ד ע"ב עולה כי 'קריאת הקהל' היתה מספר תורה המונח בארון שבקה"ק: על דברי הגמרא "אמר רב אחא בר יעקב ספר עזרה?²

בפי' ר"ש בן היתום עמ"ס מו"ק שם: (העזרה) שהוא צורך הרבים שהי' המלך בא אל העזרה וקורא על מגדל עץ מן אלה הדברים עד לעיני כל ישראל כדאיאת בסוטה". ובהמאירי שם: "ואין מגיהין אות אחת אפי' בספר העזרה שהוא צריך צורך גדול להיותו מדוייק ביותר מפני שהוא עומד לקרות בו במעמד כל ישראל ולהעתיק ולהגיה ממנו ספר תורה למלך".

(בהגהות הגר"א על גליון ירושלמי שקלים (פ"ד ה"ב) "מגייה ספר העזרה (ס"א ספר עזרה)": "ספר העזרה כצ"ל, ועי' רש"י כתובות (קו, א) ד"ה מגייה ספרים של כל אדם ואדם. ועי' במו"ק (יה, ב) אפילו בספר עזרה, פירש"י שהי' להם ס"ת שממנו מגייהם שאר ס"ת. והריטב"א פי' שם ס"ת שהי' כ"ג קורא בעזרה ביוה"כ. ועי' רמב"ם וב"י שם. וגי' עזרה ט"ס הוא דשל עזרה ודאי א"צ להגיה, שהי' כל התורה עוברת על פיו וכל סדר כתיבת התורה ממנו קבלנו" [ראה תשובת הרמב"ם (מהדורת י. בלאו) סי' תמב: "וכי המשנה "ספר העזרה" היא, שאין בה אות חסירה או אות יתירה"]. (ע"ש בשי"ק לירושלמי). וראה לחם שמים על משניות (להיעב"ץ) במשנה לחם מו"ק שם: "בספר עזרה, בין לגירסת הספר ובין למאן דגרס העזרה, אין להפליא אם היו צריכין להגיהו, כי עם היותו ודאי נכתב מתחלה בדיק כהלכתו ולא הי' צריך לתקנו בחסרות ויתרות וכ"ש האותיות ופרשיות וכל דקדוקי סופרים בלי ספק היא היתה תורת ה' תמימה מום אין בה, אלא שיד הזמן אולי שלטה בו שונשטשו אותיות או קפצה מעליהן הדין". ועי' בית דוד ושושנים לדוד למשניות שם).

ברמב"ם יו"ט פ"ז הי"ג: "ואין מגייהין אפילו אות אחת בספר העזרה מפני שזו מלאכה שאינה לצורך המועד", לכאן נראה פי' דבריו ע"ד שכ' האר"ח ורע"ב הנ"ל. וי"ל הפי' כבאו"ז, כמ"ש באור שמה ברמב"ם שם: "דאפי' אם ההגהה היא לצורך המועד ג"כ אסרה, מפני שהמלאכה בעצמותה

יותר, ושכן מבואר יותר מפסיקתא זוטרותא שם, ומעיר על הפ"ח הנ"ל דמ"ש הוא בכונת רש"י אינו ברור ואינו מספיק.

וראה לקו"ש הי"ט ע' 327-326 לפירש"י והמאירי הנ"ל קרה"ת בהקהל ע"י המלך הוא דין מחויבי המלך, ולפירש"י עה"ת הוא מדיני מצות הקהל, ע"ש. ולקו"ש הל"ד ע' 189 הערה 20, אי להרמב"ם הא דמלך קורא הוי מעצם גדר המצוה. ועי' רשימות רבינו חוברת ז בזה שדווקא המלך קורא.

(2) בדקדוקי סופרים ב"ב שם הערה מ' (ספר עזרה): בכ"י ה' [המבורג] "ספר תורה שעשה משה". וראה גם יד רמ"ה ב"ב שם (קפב): "אמר רב אחא בר יעקב ספר תורה שבארון לתחלתו הוא נגלל".

במשנה מו"ק (יה, ב): "אין כותבין ס"ת במועד ואין מגייהין אות אחת אפילו בספר עזרה". ופירש"י (אפילו בספר עזרה): "ס"ת של עזרה, ואני שמעתי עזרה בה' ופי' ספר מוגה הי' בעזרה שממנו היו מגייהם כל ספרי גולה". [בדק"ס הנ"ל שעזרה עם א' בב"ב זה בודאי טעות (דהא מיירי בס"ת שבארון)]. וברש"י כתי"י (ירושלים תשכ"א) וכ"ה בפירש"י שבר"ף שם: "אפילו בס"ת של עזרה שכה"ג קורא בו ביוה"כ כדמפרש במסכת יומא (סח, ב) ואע"ג דצריך לרבים אין כותבין בו אות אחת". ועד"ז בארחות חיים הל' חוה"מ ס"ז (הובא ב"י סו"ס תקמ"ה ושם: י"מ). ועוד. וברבינו חננאל שם: "ואפילו בספר העזרה כו". וברע"ב מו"ק פ"ג מ"ד (ואפי' בס' העזרה): "ס"ת שכהן גדול קורא בו ביום הכפורים ואע"ג דצריך לרבים". ובתו"ט: "יש לפרש ביום כפור צריכים לו רבים, אבל לא עכשיו כו". שנויי נוסחאות למשנה מו"ק פ"ג מ"ד. דקדוקי סופרים שם. ושם: "ונראה שהיא המעולה שבגירסאות וכדאסברי האו"ח דכיון דאין קורין בו עד יוה"כ נמצא שאין הגהתו לצורך המועד...". ובתרומת הדשן סי' פ"ה מאור זרוע: "אין מגייהין אפי' אות אחת בספר העזרה, פי' כשמוציאין בעזרה לקרות בו ואפי' לצורך רבים" (הובא בתו"ט שם).

לתחלתו הוא נגלל, מפרש רש"י³ – "ספר שכתב משה ובו קורין בעזרה פרשת המלך בהקהל וכהן גדול ביום הכפורים"⁴.

שכתב משה מאותן הי"ב. וקצת סמך נראה לי דהי' ס"ת בקה"ק בבית שני מגיטין נ"ו בטיטוס הרשע שנכנס בחרב שלופה לבית קדשי הקדשים והציע הספר תורה וגידר הפרוכת ובעל זונה וכו' משמע דבקה"ק הי' הס"ת כמו הפרוכת ועי' בתענית כ"ו בו שרף אפוסטמוס התורה והעמיד צלם בהיכל אפשר דגם התורה היא התורה שבהיכל והעמיד צלם במקומה ועי' ירושלמי שם ועיין פ"ק דמגילה ג' ספרים מצאו בעזרה ספר זאטוטי וכו' אפשר דהי' מי"ג ספרי משה. ועכ"פ אפשר דבבית הכנסת בעזרה הי' הס"ת שהונח בתחלה בארון או ס"ת אחר שכתב משה ולפיכך נקרא ספר עזרה שהיו מונח בבית הכנסת של עזרה כמו שפירש"י ביומא ס"ח במשנה כנ"ל והיו קורין בו פ' המלך בהקהל וכ"ג ביר"כ גם בבית שני". [מ"ש מתענית (כו, ב) ראה תפא"י למשניות תענית פ"ד מ"ו אות מג. דברי ירמיהו על הרמב"ם הל' תענית פ"ה ה"ב. אמרי דעת על משניות תענית שם]. וראה דברות משה עמ"ס ב"ב ח"א סי"ב הערה עב (ע' קסב).

ולא כ"כ במלאכת שלמה למשניות מו"ק ובי"ב (שבהערה 4). ובמשנה לחם הנזיל: "גרסת העזרה היא עיקר, עם שקרוב הדבר שס"ת של עזרה בבית שני של עזרא הי' שכתבו או הגיהו כתקנו". וכ"כ ע"פ הוכחת הגר"א הנ"ל שאי"ז ס"ת של עזרא, ויותר מכך, ס"ת שבעזרה (דמו"ק) אי"ז ס"ת של משה. וראה שו"ת זכר יהוסף או"ח ח"א ר"ס ל"ה.

(3) ראה בהגסמן בהערה 2 בפ' ספר העזרה במס' מו"ק (יה, ב).

(4) פירש"י הובא בחי' הרשב"א ב"ב שם, ע"ש. מלאכת שלמה למשניות סוטה פ"ז מ"ח, ושם: "וזה הפי' הוא מוכרח שם, ונראה שמשנגנו הארון הי' להם ס"ת אחת ונקרא ג"כ ספר העזרה". נראה שר"ל דמ"ש במשנה מו"ק פ"ג מ"ד אפי' בס' עזרה, ופירש"י שם כנ"ל הערה 2, ע"ז מבאר שבמו"ק מיידי משנגנו הארון והי' להם ס"ת אחר שנקרא כן, ומס"ת זה היו מגיחים כל ספרי גולה, וס"ת שבעזרה שבארון הי' ליוהכ"פ והקהל כפירש"י ב"ב. וכ"כ במלאכת שלמה למשנה מו"ק שם [ושם "ס"ת אחת"]. וראה הערה 5 מס' סדר משנה.

אינה מהמלאכות שהן לצורך המועד וכו' שמלאכת כתיבה אינה לצורך המועד, להכי אף אם צריכים לה במועד אסור, ע"ש. ולפי"ז אין להוכיח מהרמב"ם מטרת הס"ת שבעזרה. (ולהעיר דעי' אר"ח שם שנראה שמפרש פירושו הנ"ל בדברי הרמב"ם. ע"ש. [ולכא"מ מ"ש אר"ח "הא אם צריך לקרות בו וכו'"] הכוונה לס"ת בעלמא]. וראה צפע"ג על הרמב"ם הל' יו"ט שם: "רבינו ז"ל היפך הגירסא וכתב אפילו אות אחת [וכ"ה בחינוך מצוה שכן], משום דס"ל דוקא כך חתא משום הך דכתובות דף יט ע"ב אסור שיהי' ספר שאינו מוגה... וס"ל לרבינו דרק גבי יחיד אסור חיישנין לתקלה, ורבים מדכרי... או י"ל דבספר של יחיד מותר דהוה צורך המועד, ובשל עזרה אין קורין בו עי' ב"ב דף י"ד ע"ש, וגם י"ל דלגבי כהנים אין חשש תקלה משום דכהנים זריזין הן...".

בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ס"ו נקט דס"ת שבעזרה דמו"ק הוא הוא ס"ת שנמצא בארון דמס' ב"ב. ומיישב בזה קושיית התוס'. בהגהות חשק שלמה ב"ב (יד, א): "ובמו"ק (יה, ב) משמע דגם בבית שני הי' נמצא הס"ת ההיא ע"ש ברש"י ד"ה אפילו בספר עזרא". וראה גם יפה עינים לתכונות (קו, א).

בשו"ת קול מבשר ח"ב סי' כ"ח (אות כג) ככוונת פירש"י מו"ק: "ומשמע מדבריו דגם בבית שני הי' ספר העזרה [דדוחק לומר דזה ספר אחר ולא אותו שכתב משה והניחו בארון (וכדמשמע לכאורה ממ"ש ספר מוגה הי' בעזרה ולא כתב שהוא ס"ת שכתב משה דלא הי' בעזרה ורק לפי שקורין בו בעזרה בהקהל וכ"ג ביה"כ נקרא ספר עזרה וכדפירש בב"ב י"ד שם...)] דהא ברמב"ם שם העתיק ספר עזרה בה' כמו שכתב בפ"י מה' ס"ת ג"כ בהך לישנא ורש"י פי' בפשיטות בב"ב שם ספר עזרה ספר שכתב משה ובו קורין פ' הקהל וכ"ג ביה"כ] והריטב"א במו"ק שם פי' בהדיא ס"ת שהי' כ"ג קורא בעזרה ביו"כ, אולם באמת אינו מבואר בשום מקום דבבית שני לא הי' ס"ת שכתב משה... תמוה ג"כ היכן כל הי"ב ספרים שכ' משה וכי כולם נגנזו, ואולי באמת לזה כיון רש"י מו"ק הנ"ל וב"ב שם דגם בבית שני היו קורין פ' הקהל וכ"ג ביה"כ ומגיהין כל הספרים מאיזה ספר

אולם, דברי רש"י אלו טעונים עיון: איך וכיצד יכנסו לבית קדש הקדשים ליטול 'ספר שכתב משה'?

וכעין זה הקשה התוס' בבא בתרא (יד, א ד"ה שלא יהא ספר תורה יוצא ונכנס כשהוא דחוק): "וא"ת והלא לא היו מוציאין אותו מן הארון דהא אסור ליכנס בבית קדש הקדשים⁵ וביום הכפורים לא אשכתן בסדר יומא שהיה מוציא⁶."

(לר"י קמחי. אמיר תצ"ז [ע' רו, א]) כ': "והרמב"ם בהל' תגיגה גבי מצות הקהל ובהל' עיוהכ"פ לא פי' דהס"ת הזה הי' ס"ת שכ' משה ... אלא הוא חולק על פירש"י וס"ל דהס"ת שהיו מוציאין ביוה"כ ובהקהל לא הי' ס"ת של משה", ע"ש. ובשושנים לדוד על משניות יומא פ"ז מ"א מעיר: "ואין להקשות להרמב"ם אמאי לא פי' כן בחיבורו, דהיינו טעמא משום דלא הוי מילתא פסיקתא, דהא משנגנו הארון וס"ת עמו לא היו קורין בו עוד, ולעולם אפשר דגם הוא ז"ל מודה דמקדמת דנא בו היו קורין, ולא פליג עם רש"י ז"ל". וראה בכ"ז לקמן בדברי הצפע"נ.

5) כלים פ"א מ"ט. וברמב"ם הל' בית הבחירה (פ"ז הכ"ב): "בית קדש הקדשים מקודש ממנו שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביוה"כ בשעת העבודה. ובהל' ביאת המקדש (פ"ב ה"ג): "כהן שנכנס לקדש הקדשים בשאר ימות השנה בין כהן הדיוט בין כ"ג או כהן גדול שנכנס לו ביום הכפורים שלא בשעת העבודה חייב מיתה בידי שמים שנאמר ולא ימות, וכמה פעמים הוא נכנס לשם ביום הכפורים ארבע כמו שיתבאר במקומו, ואם נכנס חמישית חייב מיתה בידי שמים".

וראה סדר משנה על הרמב"ם הל' ס"ת פ"ד ה"ב: "יציא מילתא כי מאור עינינו רש"י ז"ל הנ"ל תירצה לקושיית התוס' (שלא יהא ס"ת יוצא ונכנס בדוחק) וכן בס' אסיפת זקנים כו' הביא בשם הראב"ד כו' וכ"כ שם עוד כו' שהרשב"א ז"ל פלפל עם מורו ז"ל (שהוא הרמב"ן ז"ל) והביא לו סייעתא מדברי רש"י ז"ל הנ"ל ולא רעערו עליו דבר כו'".

6) ראה ראשית בכורים דלעיל הערה 4: "באמת צ"ע על דברי התוס' בזה, דאין ראי' באמת מכולה סדר יומא לזה כלל שהרי ביומא נב מוקי לה גם למתניתין דהתם דתנן הגיע לארון כו', דבמקום ארון קאמר, משום דכולה בבית שני קמייירי דכבר נגנו הארון, ולאחר שנגנו הארון ודאי דגם הספר תורה לא היתה עוד בק"ק, דלר"מ היתה מונחת

ברבינו גרשום ב"ב שם: "ספר עזרה היינו ספר תורה המונח בארון". ובשיטה מקובצת שם (יד, א) בשם הראב"ד: "...ואפשר כשמוציאים התורה בפ' הקהל לקרותה... ואע"פ שהמלך הי' לו ס"ת... אבל בפ' הקהל בספר עזרה הי' קורא". וראה יד רמ"ה ב"ב שם (קפב): "ס"ת שבארון לתחלתו הוא נגלל משום דלא הוה קאי למקרי בי' כי היכי דלגללי' למקום שפסק". ובב"ח לטואר"ח ס' תרצ"א בגמ' ופירש"י (שכפנים) דכיון שאין קורין בו ברגילות נגלל מתחלתו (מס' התרומה הל' ס"ת ס' רב). ובשו"ת ראשית בכורים (לרב"צ הכהן מווילנא) ח"א סי' י"ד (ד"ה אולם לענ"ד, ואילך) ה"ל בדברי הרא"ש שכוונתו כפירש"י בפ' ספר העזרה, ע"ש.

בס' סדר משנה על הרמב"ם הל' ס"ת פ"ז ה"ב "ואני בעניי חפשי בחיפוש אחר חיפוש בתלמודא דילן ובתלמוד ירושלמי ובתוספתא ובספרי ולא מצאתי דבר מזה שיהי' הכה"ג צריך לקרות הפרשה שלו מספר העזרה וגם לא מצאתי שיהי' מלך צריך לקרות ביום הקהל דוקא מספר ההוא המונח בארון שכתבו משה רבינו, אבל רש"י ז"ל נאמן בעדותו". בקונטרס זכר למקדש (לאדר"ת) בקובץ הקהל [מוה"ק] ע' לו (במ"ש רש"י) ובו קורין בעזרה פ' המלך בהקהל: "כדי לתת כבוד לס"ת של העזרה להשתמש בקריאה החביבה הזאת פעם לשבע שנים במעמד הקדוש הזה, ואולי י"ל דגזירת הכתוב הוא מדכתיב (וי'לך לא, יא) תקרא את התורה הזאת, משמע הנמסרת לכהנים ולוים שיהי' בארון ה' בבהמ"ק (שם לא, ט). בקובץ הקהל (מוה"ק) ע' עג (מרש"ד כהנא): "נראה שהוא מפני שאין אנו בקיאים בחסרות ויתרות כבקידושין (ל, א) לכן הקפידו לקרות בספר שכתב משה רבנו, או אחר שנגנזה, בספר שכתב עזרא המוזכר במו"ק (יה, ב) [לעיל הערה 2]. ועוד בקובץ שם ע' קו. וראה דברות משה עמ"ס ב"ב ח"א ס"ב הערה עב (ע' סקב). ובס' עבודת ישראל - על סדר עבודת יוהכ"פ

ואף שכתבו התוספות שם "לצורך כדי לתקן שרי ליכנס בבית קדש הקדשים"⁷ כדאמרינן בעירובין (קה, א)⁸ וה"נ יכולין ליכנס שם כדי לתקן ספר תורה כדי שלא יתעפש ויתקלקל⁹ וגם משחרב משכן שילה עד שבנה שלמה בית

בארון ולר"י התם דא' שהס"ת היתה מונחת על הארגו ששגרו פלשתים כו' הלא גם הוא נגנו עס הארון כדאיאת ביומא שם, וא"כ ודאי דבבית שני לא היתה הס"ת מונחת עוד בק"ק, ולכן לא נזכר מזה כלל בכל סדר יומא דכולה בבית שני קמייירי, אבל ודאי דבבית ראשון הי' מוציא אותה הכה"ג ביהוכ"פ לקרות בה כו' עכ"פ ביהוכ"פ [וכמ"ש רש"י ב"ב יד, ב] מדקרי לה ספר עזרה והיינו שהיו קורין בה בעזרה ביהוכ"פ כדאיאת ביומא ס"ט". הובא בהגהות חשק שלמה לב"ב (יד, א), עע"ש. וכן העיר על התוס' ברש"ש שם. ס' חשבונות של מצוה (לאדרת"ת. מ"י תשס"ה) ע' קצג. מכתבו הב' של מהר"ץ חיות בריש ס' היחש לכתב אשורי ותולדותיו (בכרך. ווארשא תרי"ד). שו"ת קול מבשר ח"ב ס" כ"ח אות כג.

ועד"ז כ' בס' עבודת ישראל – על סדר עבודת יוהכ"פ (לר"ם קמחי. אומיר תצ"ז [רו, א]) לבאר מה שקשה טובא לפירשי' "ממ"ש ביומא (ע, א) ובעשור וכו' קורא אותו על פה, אמאי נגלול וניקרי אמר כו' לפי שאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד הציבור, ונייטי אחרניא וניקרי כו' אמר משום פגמו של ראשון ופירש"י שלא יאמרו חסר הוא, ואי אמרת דההוא ס"ת של משה הוה היעלה על לב איש לומר כי ס"ת שכתב משה שהי' מונח בארון הקדש חסר הוא, ותו דלא הוזכר במשנה שהי' ס"ת שלמשה אלא נוטל ס"ת וכו', כנראה דעל תתם ס"ת קאמר, לזה אפשר לידחק דההיא דב"ב איירי בבית ראשון קודם שנגנו הארון וביומא איירי בבית שני".

7) ראה אמבואה דספרי לספרי זוטא ח"ב פ' קרח (ע' קצד ואילך): "מבואר מדברי התוס' דהא דאסור לכנסו הוא רק שלא לצורך כלל, אבל כשנכנס לצורך העבודה או המקדש או לצורך מצוה שרי, דבאופן זה לצורך לא נאמר כלל האיסור דאל יבא, דאל"כ אין מובן כלל לד' התוס' דלמה יהי' מותר לכנסו לצורך תיקון הס"ת, דודאי דאי"ז עשה שידחה הל"ת דאל יבא... ומוכרח דס"ל להתוס'

דבכה"ג דנכנס לצורך ליכא האיסור כלל ולא משום דחי' ע"ש. 8) ראה רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ו הכ"ג. ובנו"כ. וראה מ"ש בזה במכתבו הב' של מהר"ץ חיות בריש ס' היחש הנ"ל.

9) בלשון ס' עבודת ישראל הנ"ל (הערה 6): "לתקן הס"ת שלא יתקלקל ויתעפש, ובפרט ס"ת קדוש וגורא כמוהו מעשה ידיו של מרע"ה אין לך צורך גדול ממנו, דודאי תיקונו שלא יתקלקל ויתעפש גדול מתיקון בקה"ק".

בסדר משנה על הרמב"ם הל' ס"ת פ"ז מעיר בדברי התוס' וז"ל: "הדברים עומדים צפופים, דהא הס"ת ההוא שכתבו משה רבנו בעצמו, וזה הי' ידוע להם שכל מעשיו של משה רבנו הי' קיים לעולם ולעולמי עולמים, צאו וראו שמן המשחה ואפר פרה, הכל הי' קיים ועדיין קיים, וכמבואר במקומות הרבה בש"ס ובמדרשי רבותינו ז"ל, ודוחק לומר דלא סמכינן אניסא כו' דשאני הנא דראוי הי' למשה רבנו להבטיחם על כך שלא יתקלקל כו' כדי שלא יצטרכו ליכנס לבית קדה"ק חנם".

וראה צפע"נ עה"ת (בשלה טז, לג קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנה אתו למשמרת לדרתיכם): "דשם אין לינה... דשם ליכא שינוי צורה... וכן שם ליכא גדר זמן... ושור"ת צפע"נ דווינסק (ח"ב ס' מ"ג אות ד): "וצנצנת המן אשר גנוו בק"ק... אך אין לינה מועלת בראשו של מזבח... וכו"ש לפנים למעלה מזמן". ובמהדורא תניינא (כת, ד): "ועי' במחלוקת כו' אם יש לינה בראשו של מזבח כו' חזינן דזה משום גדר זמן, ובקדשי קדשים לכו"ע אין לינה דשם בוודאי לא שייך זמן, ולכן בצנצנת המן נצטווה משה רבינו להניח בבית קה"ק משום הלאו דבל תותירו". וראה לקו"ש חכ"ג ע' 121-122.

ובשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' ס"ו בתי' התוס'): "אין אנו צריכין לדחוק שנכנסו כדי שלא יתעפש". וראה מ"ש בתוס' כאן בס' היחש השער השני פ"ד הערה 4.

המקדש היו יכולין להוציאו מן הארון ולעיין בו¹⁰ –

עדיין לא מצינו היתר כניסה לבית קודש הקדשים להוציא ספר תורה של משה¹¹ כדי לקרוא בעזרה 'קריאת הקהל'¹².

במכתבו הב' שם, ע"ש. שו"ת קול מבשר ח"ב סי' כ"ח אות כג.

וראה חשבונות של מצוה הנ"ל (הערה 10) שכ': 'ובודאי משגגנו נגנזו עמו הלוהות והספר תורה וכל אשר הי' בארון הקדש כו"ל. וכ"כ ראשית בכורים הנ"ל. ס' היחש שם במענה למהר"ץ חיות. מנחת קנאות עמ"ס סוטה (מ, ב). ועוד.

12) וכן הקשו באחרונים שבהערה 6. דברות משה דלעיל (בהערה 10) הערה ע"ב.

ראה ראשית בכורים שם לענין הקהל (בהמשך למ"ש לענין יוהכ"פ לעיל הערה 11): "ודוחק לומר דבשנת השמיטה לא הי' הכה"ג מחזיר הס"ת או להארון ביוהכ"פ והי' מעכבה בעזרה עד חוה"מ סוכות לקרות בה פרשת הקהל, דאכתי איך היו יכולין להחזירה או להארון וליכנס לק"ק (ואולי דנחשב בזה כצלצורך תיקון להניח הס"ת או במקומה וצ"ע)".

בקונטרס זכר למקדש (לאדר"ת) ע' לו: "ואולי י"ל דגזירת הכתוב הוא מדכתיב (וילך לא, יא) תקרא את התורה הזאת, משמע הנמסרת לכהנים ולוים שיהי' בארון ה' בבהמ"ק (שם לא, ט). וישבתי בזה קושית אאמור' הגו"ל ע"ד רש"י ב"ב (יד, ב) איך הותר לבוא למקדש". ראה גם פ"י רש"ה עה"ת וילך שם. ובס' היחש הנ"ל במענה למכתבו הא' דמהר"ץ חיות: "הותר להוציאו בעבור צורך הקריאה לדעת רש"י כצלצורך תיקון האמור בתוס' ב"ב יד, א'. ועד"ז כ' בשושנים לדוד על משניות יומא פ"ז מ"א (לבאר לפירש"י שלא הוזכר בכלים פ"א מ"ט "ובהקלה"), ע"ש. שו"ת קול מבשר ח"ב סי' כ"ח אות כג. ראה גם אמבוהא דספרי דלעיל הערה 7.

אבל מתי' התוס' נראה דבלא"ה אין היכי תמצא שיוכל להוציא הספר משם (וכ"כ מהדיר לצפע"ג עמ"ס סנהדרין ע' לב אות מז). והצפע"ג מבאר כוונה אחרת בפירש"י ב"ב, כדלקמן בפנים.

[להעיר מחדרת הצפע"ג בדין כניסה לקדה"ק, עה"כ בפ' אחרי (טו, ב). דבר אל אהרן אחיך ואל יבא) איתא בתורת כהנים: "אחיך באל יבא ואין משה בכל יבא", ובפ"י הראב"ד: "שהרי משה תמיד

10) בדברי התוס' כאן לענין "ולא יבאו לראות כבלע את הקדש" (במדבר ד, כ), ראה מכתבו הב' של מהר"ץ חיות בס' היחש הנ"ל. ס' חשבונות של מצוה (לאדר"ת. מ"י תשס"ה) ע' קצג. דברות משה ב"ב ח"א סי' יב הערה ע"א (ע' קסב). ועוד.

11) לענין יוהכ"פ כ' ראשית בכורים שם (לעיל הערה 6): "ודאי דבבית ראשון הי' מוציא אותה הכה"ג ביוהכ"פ לקרות בה... די"ל דכשהי' יוצא בשחר מק"ק אחר שהכניס הקטורת לפניו הי' מוציא או עמו הס"ת מהארון לקרות בה בעזרה, וכשהי' נכנס בפעם הד' להוציא הכף ומחתה הי' מכניסה או עמו ומניחה בארון". ועד"ז כ' לענין יוהכ"פ מהר"ץ חיות במכתבו הב' בריש ס' היחש הנ"ל הובא בשו"ת זכר יהוסף או"ח ח"א סי' לה (ג, ג). ס' היחש השער השני פ"ד הערה 4 ע' 29. (ועי' הגהות חשק שלמה לב"ב הנ"ל). וראה עוד בדברי התוס' לקמן הערה 17.

בצפע"ג תרומות ע' 122 "וכוונת רש"י לגבי מלך כו", אולי ר"ל שלענין יוהכ"פ מקום ליישב בלא"ה, עי' צפע"ג וילך (לא, ט) שכ' בהושך הציון לדברי רש"י ותוס' ב"ב וכו': "ועיין יומא דף ס"ח ע"ב ע"ז, ושם במשנה: בא לו כהן גדול לקרות... חזן הכנסת (בית הכנסת: הי' סמוך לעזרה בהר הבית. רש"י) נוטל ספר תורה... גותנו לכהן גדול וכהן גדול עומד ומקבל וקורא..." [ועד"ז במאירי שם], אולי רמז בזה, כמ"ש במפרשים הנ"ל, שס"ת שהוציאו מקדה"ק שמוהו בבכנס"ס עד שסיימו לקרות ואח"ז הכניסו כשנכנס בפעם הד' להוציא הכף ומחתה, ועי'. (וראה יד דוד יומא שם בקשר לפירש"י מו"ק יח, ב).

בהגהות הרש"ש לב"ב יד, א "ורש"י שכ' ספר עזרה שכ' משה ובו קורין כו' וכ"כ ביוהכ"פ, נ"ל דמיירי בבית שני שלא הי' הארון, וביומא (נב, ב) לא חשיב הס"ת בין אותן דברים שנגנזו עמו, ועוד הרי כתב י"ג ס"ת כדאיתא במדרש ס"פ וילך ואולי הי' בבית שני אחת מהן". ראה גם הגהות חשק שלמה הנ"ל. וכן ר"ל מהר"ץ חיות במכתבו הא' בריש ס' היחש הנ"ל בדין בדברי הרשב"א מגילה (ב, ב) [דלקמן בהערה 41], ומחזק דבריו בזה

עד"ז יש לשאול גם גבי דין הגהת ספר תורה של מלך שהזכיר הרמב"ם בהלכות ספר תורה (פ"ו ה"ב), שכתב שם ש"מגיהין אותו מספר העזרה ע"פ בית דין הגדול", והביא דין זה גם בהל' מלכים (פ"ג ה"א) – "ומגיהו מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד".¹³ דין זה – המבואר גם בתלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין (פ"ב ה"ו)¹⁴ – יסודו¹⁵ בדרשת הספרי (שופטים פיסקא קס [יז]) מקרא [והיה

דבעיא הגהה ע"פ ב"ד הראוי לדון דיני נפשות דהיינו לפחות סנהדרי קטנה וכההיא דתנן ב'פ' אחד דיני ממונות (לב, א) הכל כשרין לדיני ממונות ואין הכל וכו' דיני נפשות אלא כהנים ולוים וישראל המשיאין לכהונה, אבל בירושלמי דפרקין אמרינן ומגיהין אותו מספר העזרה ע"פ ב"ד של ע"א, וכ"פ הרמב"ם שם, ואע"ג דמהתוספתא אין נראה כן, פשיטא שיש לפסוק כפי מה שביארו בגמ' שהרי הם ידעו כל הברייתות והתוספתות וידעו דההיא לאו דסמכא, וכי היכי דנקטינן כש"ס דידן נגד כל התוספתות ה"ג היכא דליכא גילוי בש"ס דידן נקטינן כש"ס ירושלמי מה"ט גופא". וכן מגי' במנחת בכורים ובחזון יחזקאל לתוספתא שם, ערוך השלחן העתיד ה' מלכים סי' ע"ב ס"ב, מאיר עין לספרי פ' שופטים פיסקא קס, ועוד. וכ"ה בתוספתא צוקרמנדל ובנוסחת כת"י.

ולפמשנ"ת בדברי הצפ"נ לקמן בפנים נראה שנקט עיקר גירסת התוספתא כמו שהוא בדפוסים לפנינו "מניחים". וראה לקמן ובהערה 42. בתרגום יונתן פ' שופטים (יז, יח וכתב לו): "ויכתבון לי' סביא", ובס' קטרת הסמים (על התרגומים. המשטרדם תלא-תלוז) מצייין ע"ז דברי הירושלמי הנ"ל. [ראה רמב"ם הל' ס"ת פ"ז ה"ב "וזה שכתב או שנכתב לו אחר שמלך כו'". וראה שם ה"א]. ראה שו"ת שם משמעון אבה"ע"ו סי' כ"א (ד"ה ועי"ל כיון [קנט, א]). וראה שו"ת אבני חפץ סי' ע"א אות ו'. וראה העמק דבר פ' שופטים (יז, יח מלפני הכהנים הלויים). רשימות שיעורים דלעיל בהערה 13.

15 בשו"ת אמרי כהן (דומ"צ טארנא – תלמיד הגר"מ אריק. פיטרקוב תרצ"ז) ח"א סי' ט"ו שע"פ החוקוני (לקמן בהערה 16) "ל' דמ"ש הכס"מ בהל' ס"ת צ"ע מנ"ל הא, אין כוונתו דצ"ע מקורו דהרמב"ם אלא מנ"ל להירושלמי (שצייין הכס"מ בהל' מלכים) דמגיהין ס"ת של מלך מס"ת שבעורה" (ומיישב בזה הערת הלח"מ ועוד על

הי' נכנס לפני ולפנים לשמוע הדיבור מבין שני הכרובים". כ' בצפע"נ עה"ת שם: "חס ושלוה, רק בהיכל. ושלא לצורך עבודה אסור כהן, ומשה רבנו מותר..." ועי' צפע"נ לאדר"נ פ"ב (ע' קי).

13 דברי הרמב"ם בזה לא נעתקו בסמ"ג עשין כ"ה. ובס' החינוך מצוה תקג: "מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל שספר תורה של מלך מצוה עליו להגיהו מספר העזרה על פי בית דין כדי שיוכין על פי מעשיו ביושר". ולא כ' ב"ד של ע"א. ובמנ"ח שם: "המלך צריך להגי' הספר של מלכות מספר העזרה ע"פ בית דין של שבעים ואחד, והוא מהירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו". וראה לקמן הערה 14 שכ' חסדי דוד ע"פ התוספתא "לפחות סנהדרי קטנה". ובפ"י מנחת יצחק (לבנו דמהרש"ם) לתוספתא שם (בב"ד של כהנים) "כלומר בב"ד של ע"א וכו'".

וראה שיירי קרבן לירושלמי שם "והא דאמרינן ע"פ ב"ד של ע"א נראה דלאו דהוא דרבנן דאי דאורייתא קשיא אמאי לא תני לה במתני' דפ"ק בהדי הנך דבעיין ע"א ודוחק לומר תני ושייר" [מ"ש ודוחק כו', ראה מרגליות הים לסנהדרין (ב, א) אות מב]. ולפמ"ש בהערה 16 למדין ב"ד של ע"א מקרא. וראה שו"ת אמרי כהן שבהערה 15. דברות משה עמ"ס ב"ב ח"א סי"ב הערה ע"ב (ע' קסב). וראה ס' רשימות שיעורים (לגריד"ס) עמ"ס סוכה ע' מב בשם הגר"ח. ועי' מ"ש בצפע"נ לירושלמי סנהדרין (הובא לקמן בהערה 17) בדין ב"ד של ע"א כאן.

14 כן נסמן בכס"מ ולח"מ הל' מלכים שם. ועוד. ובמראה הפנים לירושלמי שם צייין להרמב"ם. ועי' שיירי קרבן לירושלמי שם.

איתא בתוספתא סנהדרין פ"ד ה"ד בס"ת של מלך: "ומגיהין אותו בבית דין של כהנים ובבית דין של לויים ובבית דין של ישראל המשיאין לכהונה". וכ' בחסדי דוד (השלם) שם "יש כאן טעות סופרים וכצ"ל ומגיהין אותו בבית דין וכו', ומשמע דר"ל

שכתבו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר] **מלפני הכהנים הלויים** (שופטים יז, יח), **רצונו לומר, ספר תורה שכתב משה ונתנה ללוים כמבואר בפרשת וילך** (לא, ט. כד-כו).¹⁶

מהר"י בן שאנג"י נר"ו בס' באר יצחק דף קכ"ו כתב דהא דמגיהו מספר העזרה... והביא הפסיקתא שכתב מדאמר קרא וכתב לו וכו' מלפני הכהנים וכו' היינו שיהא מוגה מספר המונח לפני הכהנים וכו' ספר העזרה ומפיהם ומפי כתבם והביא דברי השנות חיים [פ' שופטים דף קצט ע"א] שכתב דברי הפסיקתא וכתב וס"ל לרבינו שאין עוד יותר טוב ומוגה מספר העזרה... והנה לענ"ד כו' גם מ"ש דהפסיקתא היינו כדי שיהיה מוגה מספר העזרה, אבל שיהיה ע"פ בי"ד הגדול מנא ליה, הנה לענ"ד אדרבא מלפני הכהנים וכו' היינו שיהיה מוגה מפי הכהנים וכו' שכתב הפסיקתא, היינו ודאי מה שהוא ע"פ בי"ד הגדול, אבל מה שהוא מספר העזרה מנ"ל, ולכך הוצרך הרב שנות חיים לומר דהוא סבר דס"ל לרבינו שאין עוד ספר מוגה ממנו, גם מ"ש הר' יצחק יצ"ו שהקשה לירושלמי מנ"ל דצריך בי"ד של ע"א להגות הספר הנזכר ותייך דנפקא ליה מדאמרינן פ' דיני ממונות ולא את כהן גדול אלא ע"פ בי"ד של ע"א מנה"מ אמר רב אדא בר אבהו כל הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול אליך לפני מרע"ה שהוא במקום ע"א, וכתב יצ"ו דאפשר דהירושלמי ס"ל דדבריו של גדול דהיינו מלך יביאו אליך, ולהכי קאמר מגיהין את ס"ת שלו ע"פ בי"ד של ע"א, והנה לענ"ד ליתא מ"ש, שהרי התם הפסוק איירי לענין דינים שדנים את כהן גדול בית דין של ע"א ולהכי אתי שפיר דנקט קרא דבר הגדול דהיינו דבריו של גדול שהוא הטענות, אבל בס"ת להגיהו מאי דבריו שייך, ועוד דאי אפשר לומר דבריו של גדול דהיינו מלך שהרי מלך לא דן ולו דנין אותה, וגם דלגבי משה איך יתכן לומר אליך, של מלך יביאו אליך שאמר יתרו אליו. בפ' תולדות אדם על הספרי מביא דברי הפסיקתא וכו' "ומביריתא זו מסתמיך הרמב"ם וכו'". ובסד"ר לספרי מביא הפסיקתא וכו' והרמב"ם וכו' והוא מהירושלמי.

ובמלבי"ם לספרי: ומ"ש מלפני הכהנים הלויים שבידם הי' הספר שכתב משה וכו' בירושלמי וברמב"ם. וז"ש ר"ש ב"ר מרדכי (בס' הליקוטות מהדורת פנקל) הל' ס"ת פ"ז ה"ב (ומגיהין אותו

הכס"מ הל' ס"ת שם) [וכ"כ בס' פרי האדמה על הרמב"ם ח"ב הל' מלכים פ"ג (קסז, ב ד"ה אמנם לפני)] ושם: "וא"כ דבר זה הוא חיוב מדאורייתא להגי' הס"ת של המלך מספר הנמצא בעזרה כדי לקיים מה שנאמר בו מלפני הכהנים הלויים". ובסדר משנה על הרמב"ם הל' ס"ת פ"ז ה"ב: "דמסתמא כך היתה הלכה למשה מסיני או הלכה מפי השמועה שיגיהו ספרו של מלך דוקא מהספר ההוא שהי' מונח בארון, דאל"כ מנ"ל כלל להתוספתא והירושלמי דהיו מגיהין ספרו של מלך מהספר ההוא שהי' מונח בארון, אטו היו חסרים ספרים מוגהים בישראל הלא כאו"א מירשאל הי' צ"ל לו ספר מוגה, דאל"כ הספר הוא פסול ולא קיים המצוה, ועוד דהא הספר של המלך שמת הי' בודאי מוגה וא"כ היו יכולים להגי' הס"ת הזה של המלך שעמד אחריו מאותו הספר, אלא ודאי כדאמרינן דהוא הלכתא גמירי לה".

16 בהגהות ובאורים (להלכה קדמון ספרדי ז"ל ה"ר סולימאן אוהנה) לספרי שם: חסר וכצ"ל "מלפני הכהנים הלויים על גבי עור בהמה (טמאה) [טהורה] ומגי' לו מספר העזרה(א)[ה] עם ב"ד של שבעים ואחד מכאן דרש ר' אליעזר בן ערך שסוף תורה עתידה להשתכח", ומביא מפסיקתא זוטרתא (לר"ט בר"א) מלפני הכהנים הלויים "שתהא מוגהת מפי הכהנים והלויים". הובא כ"ז במדרש אליעזר על הספרי (לרא"נ. ירושלים תשנ"ג) ובהוספה: "ופי' הראב"ד מדקאמר מלפני הכהנים הלויים משמע דתשתכח מירשאל וכתבה מלפני הכהנים הלויים והיינו מספר העזרה". והוא בפ' רבינו הלל על הספרי. ובגירסת הגר"א לספרי שם: "מלפני הכהנים הלויים, מן הס' שבעזרה" וכו' באדרת אליהו שם. וראה ספרי עם פ' מאיר עין וספרי מהדורת פינקלשטיין.

בס' אהלי יהודה (לר' יהודה נג'אר) על הספרי מפרש דברי הפסיקתא "היינו סנהדרי גדולה דכתי' בוקן [ממרא] ובאת אל הכהנים הלויים (דברים יז, ט) וכ"פ הרמב"ם כו'". ובבאור הרא"ם על הפסיקתא מציין לגירסת הגר"א.

וראה ס' פרי האדמה ח"ב על הרמב"ם הל' מלכים פ"ג פרי האדמה הלכות מלכים פרק ג: "אמנם

וכפי ששאלנו על 'קריאת הקהל' מספר עזרה, גם דין זה צריך עיון: איך היו נכנסין לקודש הקדשים כדי להגיה ספר תורה של המלך מספר העזרה – ספר תורה של משה המונח בארון, הרי הכניסה לקה"ק אסורה.¹⁷

בלב נבון ולא יסבלוהו השכל ויושר הדעת, וצ"ע לכאורה".

וכ' לבאר (ע"פ דברי התוס' לעיל בפנים): "דכיון דהי' כאן צורך ליכנס לבית קדה"ק כדי להוציא משם הס"ת להג"י ממנו ספרו של מלך דמסתמה כך היתה הלמ"מ או הלכה מפי השמועה שיגיהו ס"ת של מלך דוקא מהספר ההוא שהי' מונח בארון... א"כ שפיר מותר ליכנס לבית קדה"ק להוציא משם הס"ת וליכנס אח"כ להכניסו, וצורך זה עדיף מצורך השתחוי' שאסור בבית קדה"ק, דהא לא הי' מוכרח ולא מצווה ע"כ ליכנס להשתחוות, משא"כ זה להג"י ספרו של מלך שהיתה המצוה בכך, וכן בהך שכתבו התוס' היתה הכרח לכך שלא יתעפש ויתקלל". ומיישב בזה קושיית התוס': "כי הכוונה בו כשהיו מוציאים הס"ת לצורך להג"י ספרו של מלך, וע"ז אמרה הברייתא שלא יהא ס"ת נכנס ויוצא כשהוא דחוק". וכ"כ לבאר בשו"ת קול מבשר ח"ב סי' כ"ח אות כג. (ע"ש שמעיר אם זה שמגיהין מס"ת שבעזרה היא אותה ס"ת שבעזרה שבארון).

[וראה לעיל הערה 16-15 שלמדוין זה מקרא (ע"פ הספרי) ושי"א שהוא מדאורייתא. ולהצפע"ג אף דגם לדיד' איכא ע"ז דרשת הספרי לא ניח"ל דגזה"כ הוא].

להעיר להצפע"ג לירושלמי סנהדרין (פ"ב ה"ו ומגיהין אותו מספר העזרה ע"פ ב"ד של ע"א) כ': "ס"ת שכתב משה... הוה מונח בק"ק... ורק לצורך שעה עפ"י ב"ד של ע"א מותר זה". נראה לכאן שר"ל כמ"ש הרמב"ם הל' ממרים פ"ב ה"ד: "יש לבית דין לעקור אף דברים אלו לפי שעה אף על פי שהוא קטן מן הראשונים שלא יהו גזרות אלו תמורין מדברי תורה עזמה שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרו הוראת שעה, כיצד בית דין שראו לחוק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה, מכין ועונשין שלא כדין אבל אין קובעין דבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא, וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושין לפי מה שצריכה השעה,

מספר העזרה ע"פ בית דין וכו'): "ספרי פ' שופטים ומגיהין אותו מספר העזרה ע"פ ב"ד של ע"א". וראה חזקוני פ' שופטים (מלפני הכהנים): "פי' מלפני הכהנים יקחנה ויעתיק ממנה". חי' רע"א על הרמב"ם הל' ס"ת שם מדרשות מהרי"ט עה"ת פ' שופטים "מקרא מלא" מלפני הכהנים הלויים" והיינו ספר העזרה כדכתיב פ' וילך כו', וע"פ ב"ד דכתיב אל זקני בני". מצפה שמואל לתוספתא סנהדרין פ"ד ה"ד סק"א: "וכתב לו גו' מלפני הכהנים, והן ב"ד הגדול דכתיב ובאת אל הכהנים הלויים, ועי' רמב"ם הל' סנהדרין פ"ב ה"ב ומצוה להיות בסנהדרין כהנים ולויים שנאמר ושמ וגו'". ראה גם חזון יחזקאל לתוספתא, (ושם, שהתוספתא ר"ל שא"צ להג"י בב"ד של כהנים ולויים דוקא, ומנהי גם ב"ד שכולו ישראלים). פי' הב' העמק דבר עה"כ שופטים שם.

לפמ"ש צפע"ג לירושלמי סנהדרין (הובא בהערה 17) בדין ב"ד של ע"א, נראה דעיקר הראי' מספרי הוא בזה שצריך להג"י מס' העזרה, וכ"כ מלשונו כאן. ע"ש.

[בתולדות אדם לספרי שם: "וצ"ע למה באה האזהרה יתירה לס"ת של מלך מלשאר הכותבים ס"ת לעצמן הלא כל ס"ת שנחסר אות א' פסולה". ובחת"ס עה"ת פ' שופטים יז, יח) והי' כשבתו גו' וכתב לו גו' מלפני הכהנים הלויים: "מ"ט הקפיד שיכתבו דוקא ספרו מהספר שבבמה"ק מלפני הכהנים הלויים [ארון הקדש ולוחות וס"ת מונח בתוכו כו' יעתיק לו ס"ת מהספר ההוא] הלא כל הס"ת שויים" (ע"ש ע"ד הדרוש). ונתבאר בהמשך בפנים].

17) וכן הקשה בסדר משנה על הרמב"ם הל' ס"ת פ"א. כו': "ודחוק לומר כשכנס הכה"ג ביהוב"פ לעבודה הוציא משם הס"ת מן הארון ולשנה האחרת כשכנס הכה"ג לעבודה לבית קדה"ק הכנים עמו הס"ת ונתנו בארון, דא"כ הי' צריך שיהי' אותו השנה כולה הס"ת חוץ לארון ה', וכן אם נתמנה המלך מיד אחר יוהכ"פ או שנגמר כתיבת הס"ת שנכתב לשמו ביום שלאחר יוהכ"פ הי' צ"ל ספרו של מלך בלתי הגהה עד יוהכ"פ של השנה האחרת, וכ"ז הם רב הדוחק ואינו מתיישב

הכרת אפוא לבאר כוונה אחרת בדברי רש"י גבי 'קריאת הקהל', וכן בדברי הרמב"ם לענין הגהת מספר העזרה, וכדלקמן.

ספר תורה של משה: כתב עברי או אשורית?

ובהקדים הבדל מהותי שמצינו בספרי התורה שכתב משה סמוך לפטירתו: **משה רבינו כתב י"ג ספרים, ספר תורה לכל שבט, וספר נוסף הניח בארון.** ובלשון הרמב"ם בריש הקדמתו למשנה תורה, "כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות¹⁸ בכתב ידו ונתן ספר לכל שבט ושבט וספר אחד נתנהו בארון¹⁹ לעד שנאמר (וילך לא, כו) לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלהיכם והי' שם בך לעד²⁰" –

יבקשו לזייף מתוכה לא היו יכולין לזייף". ובמדרש רבה (וילך פ"ט, ד): "דבנן אמרי כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום מה עשה א"ר ינאי כתב י"ג תורות י"ב ל"ב שבטים ואחת הניח בארון שאם יבקש לזייף דבר שיהיו מוצאים אותה שבארון". וראה פ' מהרז"ו למד"ר שם איך שמרומז י"ג ס"ת בהכתובים. ובש"ך עה"ת וילך (לא, כד).

בסיום דברי המדרש לענין הס"ת שבארון, ראה מכתבו הא' של מהר"ץ חיות בריש ס' היחש הנ"ל בזה שב' הרמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש שנתנו ללויים [הובא לקמן הערה 29]: "ולא הביא ענין זה דנתן ספר י"ג בארון לברר הזיופים ע"ש, וע"כ השמיט דבר זה מפני קושיית דאיך אפשרות לברר הזיופים מן ס"ת בארון הרי שום איש לא הי' רשאי ליכנס שמה". הנה אע"פ שהביא הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה שנתנהו בארון, לכאור' עדיין נכונה הערתו, דהא לא כל הרמב"ם הטעם "לברר הזיופים" (שבמדרש [וכדומה, ראה שו"ע משמעון א"ח ס"י ד"ה ומירד] אף שהעתיק מהכ' "לעד"). [בס' אשתדלות ח"א (בכרך. ווארשא תרנ"ו) ע' 34 הערה כ' 2 שמ"ש בהקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש 'הספר הי"ג נתנו ללויים ואמר להם לקוח את ספר התורה הזה", חסרה מלת "וגו'" לסיים במה שכתוב "ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלקיכם וגו'". וכ"ה במהדורת קאפח ובמהדו"ח (המאור. ירושלים תשס"ט)]. וראה פ' רשר"ה עה"ת פ' וילך (לא, י).

כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצוות לפי שעה כדי שיתקיימו [כולם] כדרך שאמרו חכמים הראשונים החל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה". ובהלכה ט' שם. ועי'.

18 ראה לענין אופן וזמן כתיבת הי"ג ס"ת: לקוטי שיחות ח"ו ע' 361. חכ"א ע' 317. חכ"ד ע' 208 וש"ג. וראה שם (ע' 207 ואילך) גדר כתיבת הי"ג ספרי תורה ומצות כתיבת ס"ת.

בהקדמת הרמב"ם (שבפנים) "כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו", כ' בצפע"ג על הרמב"ם שם: "משמע דס"ל כשיטת רש"י גיטין דף ס, א". [ועי' צפע"ג על הרמב"ם הל' תפלה פ"ב הי"ג]. וכ"כ בלקו"ש חכ"ד שם ע' 208 הערה 15*. ובהערה שם: "וכן בהקדמתו לפיהמ"ש שם: וכשהי' לפני מותו החל לכתוב התורה בספרים [וראה תרגום קאפח שם]. ובסע' ג' לקו"ש שם.

19 ראה לקמן ובהערה 29 בזה שנתנהו ללויים.

20 ועד"ז באור זרוע הל' מוצ"ש (כד, א) 'וא' הניתן בארון". מרדכי פ' ערבי פסחים (לדף קה, א) 'וא' שהי' מונח בארון". ובתוס' מנחות (לג, א ד"ה הא) "וספר תורה ולוחות שבארון".

במדרש תהלים מזמור צ' [תפלה למשה איש האלהים]: "אמר ר' חלבו בשם ר' הונא שלש עשרה ספרי תורות כתב משה אותו היום שמת שנים עשר לשנים עשר שבטים ואחת שהניח בארון שאם

אך יש בזה מחלוקת אם ספרי תורה, קודם זמן עזרא, היו נכתבים בכתב עברי או אשורית.²¹ במסכת סנהדרין (כא, ב כב, א):

אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי (של בני עבר הנהר. רש"י) ולשון הקודש חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש... תניא רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל אילמלא (לא) קדמו משה... ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב... וכתוב (דברים יז, יח) וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות.

תניא רבי אומר בתחלה בכתב זה ניתנה תורה לישראל (בימי משה. רש"י) כיון שחטאו נהפך להן לרועץ כיון שחזרו בהן החזירו להם... למה נקרא שמה אשורית שמאוסרת בכתב.

רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי כתב זה לא נשתנה כל עיקר... מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה.

ובמסכת זבחים (סב, א):

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שלשה נביאים (תגי זכריה ומלאכי. רש"י) עלו עמהם מן הגולה אחד שהעיד להם על המזבח ואחד שהעיד להם על מקום המזבח ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית.²² במתניתא תנא ר"א בן יעקב אומר שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה אחד שהעיד להם על המזבח ועל מקום המזבח ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית ואחד שהעיד להם על התורה שתכתב אשורית (שמתחלה ניתנה להם בכתב עברי [שהוא] כתב ליבנאה כדאמר בסנהדרין (כא, ב). רש"י).²³

שכתב בזה הלשון, ומן הראוי לך שתדע כי הכתיבה הזאת האשורית כיון שניתנה בה התורה ובה נכתבו לוחות הברית הרי מגונה מאוד להשתמש בה לדברי חול... וזהו שיטת רבינו בפירוש המשנה במסכת ידים (פ"ד מה) שזה שנקרא הכתב אשורי אין הטעם מפני שעלה עם ישראל מארץ אשור, אלא נקרא אשורית מפני היותו כתב המאושר כלומר כתב המקודש... והנה מה שהחליט הרמב"ם ז"ל דק"ל באשורית ניתנה התורה, נלפע"ד שמקור מקומו הוא מזבחים (דף ס"ב ע"א) דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר נביא עלה עמהם בתחלת בית שני שהעיד על ספר התורה שתכתב אשורית, ומפרש הרמב"ם שהעיד שהתורה נכתבת מעולם באשורית ולא בעברית.

21) ראה אנציק' כרך ל"ב ערך כתב אשורי. תורה שלמה (כי תשא) חכ"ב מילואים ס' ד פ"ב. שם חכ"ט (כתב התורה ואיתיותי) פ"א ה, ו"ג. בכללות סוגיא דלקמן – ס' אשתדלות ח"ב (בכרך. ווארשא תרנ"ז) פ' קסב (ע' 187 ואילך).

22) וכ"כ הרמב"ם פיהמ"ש מדות פ"ג מ"א. ה'ל' בית הבחירה פ"ב ה"ד.

23) נסמן בזה למס' זבחים גם בהגהות מהר"ץ חיות ומצפה איתן לסנהדרין כא, ב. עיקר ציון הדפצע"נ הוא ע"פ פירש"י זבחים.

ראה שו"ת יד חנוך (אב"ד סאסוב. תש"ס) במפענח נעלמים ס' ה' אות יא: 'וראיתו בתשובות הרמב"ם ז"ל הנקראים פאר הדור (דפוס לפסיא, סימן ז')

והנה בפשטות ניתן לפרש מחלוקת הנ"ל – אי נכתבו עברית או אשורית – בכל י"ג ספרי תורה. אבל באמת יש נפקא מינא גבי ס"ת שכתב משה רבינו והניחו בארון, ובין שאר י"ב ס"ת שנתנם מרע"ה לשבטים. דאף שנחלקו גבי כתב ס"ת שנתנו לשבטים כנ"ל, הנה ספר תורה שנכתבה בסניני²⁴ צריך דוקא להכתב בכתב אשורי, וכן כתבה משה,²⁵

מלחשוב שנאמר ג"כ על כתב הלוחות וס"ת שבארון, כי לדברי הכל נכתבו בכתב אשורי אשר בתיקון אותם האותיות ובזיוגם ובקשרים שהי' הקב"ה קושר להם נרמזים סודות נפלאים... וכ"כ הרמב"ם בפ"י המשנה במסכת ידים (פ"ד מה"ג) כי הכתב אשר נכתב בו אנתנו הוא כתב אשורי והוא הכתב אשר בו כתב השי"ה התורה ונקרא אשורי מן הגדולה והתפארת כמו באשרי כי אשורני בנות והוא אמרם אשורי שמאושר בכתבו, ע"כ. ובחר הרב בפ"י לשון אשורי כדברי רבי אע"פ שהוא יחיד בטעם קריאת השם בלבד, ע"פ שטתו שכתב שם פעמים רבות שכל מחלוקת שיהי' בין החכמים שאינו בא לידי מעשה אין צד לפסוק בו הלכה, דומה לנדון שלנו שלענין מעשה כו"ע מודו שהכתיבה המשובחת לס"ת היא אשורית ואין ביניהם מחלוקת רק בידעת מנהג היחידים בספריהם ובטעם קריאת שם כתב אשורי, וענין זה ראה הרמב"ם שאין ליחס הכתב המקודש לארץ אשור כלל... אלא שיהי' פירושו האמתי לספר בשבחו להודיענו שהוא מאושר בכתבו כדברי רבי. ע"ש.

(ז"ל חי' הריטב"א מגילה ב, ב): "...מיהו ודאי תמיהא מלתא טובא דהא רב חסדא דאמר דמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין משמע דכולי עלמא היא, ואלו התם בסנהדרין אמרינן דאיכא מ"ד שהתורה ניתנה לישראל בכתב עברי ולשון הקדש וחזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית, ואמרינן מאי אשורית שעלה עמהם מאשור שכתב הקדש הוא כתב בני אשור, וזה תימה גדול שיהיה הכתב הזה המאושר שיש בכל קוץ וקוץ ממנו תלי תלים של הלכות יסודות התורה כתב של בני אשור ויהיו הלוחות מכתב עברי, ועוד בכתב עברי מה נס היה במ"ם וסמ"ך, אבל ודאי אין ספק שזה הכתב הנקרא אשורית הוא כתב הקדש שבלוחות ועל שם כך נקרא קדש, וכן לשון הקדש, ומעולם לא נראה הכתב ההוא אלא בלוחות, אבל לשון הקדש כבר נודע לאבות ובני

(אבל רש"י ז"ל פי' העיד שתכתב מעכשיו והלאה אשורית. וזה תמוה מאוד, שאין מלת העיד סובל פירושו, שהרי כל עדיות דתנינן היינו שהעיד שכן היה מקדמת דנא. ורש"י ז"ל לשיטתו דנקט בפרק חלק (סנהדרין צז, ב ד"ה אשורית) כמאן דאמר שנקרא אשורית מפני שעלה עמהם מאשור). [בהערותו בפ"י נביא שהעיד שתכתב אשורית, ראה הגהות מצפה איתן, פתח עינים, אור הישר זכחים שם. מהר"ץ חיות בתורת נביאים פ"ב (ע' ג). ועוד].

וראה הר המוריה הל' ביהב"ח פ"ב ה"ד: "והיינו כר' יוחנן דס"ל כן בובחים שם. ושם איתא וז"ל במתניתא תנא ר' אליעזר בן יעקב אומר שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה אחד שהעיד להם על המזבח ועל מקום המזבח ואחד שהעיד להן שמקריבין אף על פי שאין בית ואחד שהעיד להם על התורה שתכתב אשורית עכ"ל, ורבינו לא פסק כוותיה דהך ברייתא משום דס"ל לראב"י דמתחלה ניתנה להם בכתב עברי וכמש"כ רש"י שם, אבל רבינו ס"ל כרשב"א בסנהדרין כ"ב א' דהכתב לא נשתנה כל עיקר והראיה דשקלו וטרו אמוראי אליביה יעו"ש ודריש משנה תורה היינו שצריך לכתוב שני ס"ת כדאיתא שם כ"א ב' וכמש"כ בהל' ס"ת פ"ז ה"ב ג' ובפ"ג מהל' מלכים ה"א וכבר האריכו הרבה מהראשונים והאחרונים להוכיח כן דאותו כתב לא נשתנה כל עיקר כידוע להמעיינים הלא בספרתם". [וראה קרן אורה טעם ראב"י דכולל המקום והמזבח בחד עדות].

(24) ראה הקדמת הרמב"ן לפירושו עה"ת. פיהמ"ש להרמב"ם מס' ידים (פ"ד מה"ה). לקו"ש חכ"א ע' 138 ואילך.

(25) כ"ה ב"ה הכותב"ב בעין יעקב מגילה ב, ב): "דרך ישרה שיבור לו כל בעל סברא זכה וטהורה שפי' מאמר בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי, הוא כדברי הריטב"א שהכוונה בו על כתיבת ס"ת שכל איש ישראל כותב לעצמו, ורחמנא ליצילן

היינו, דספר תורה שהניח בארון הי' מיוחד ששם הי' כתוב כל התורה כולה בכתב אשורי ולשון הקודש, שלא היה כן בשאר ספרי התורה.²⁶

ג. אג"ק רבינו בכ"מ, לדוגמא אג"ק ח"י"ב ע' רכה. סה"ש תשמ"ט ע' 431].
(במ"ש לעיל מהכתוב ומג"ע בדעת הרמב"ם, ראה עוד בשו"ת יד חנוך (אב"ד סאסוב. תש"ס) מפענח נעלמים סי' ה' אות י - יא בתשובת הרמב"ם ושמקורו מזבחים (סב, א). אבל לא כ"כ מרכבת המשנה בדעת הרמב"ם הל' שאר אבות הטומאה פ"ט ה"ה).

26) ומ"ש בירושלמי מגילה (פ"א ה"ט): "אמר רבי לוי מאן דאמר לרעץ ניתנה התורה עי"ן מעשה ניסים, מאן דאמר אשורי ניתנה התורה סמ"ך מעשה ניסים". ומפרש בפני משה, "בכתב עברי ניתנה התורה וזהו הלוחות, ואמרינן מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין לפי שהכתב הי' מעבר לעבר ואלו אין להם דיבוק כשהן חלולים כך אא"כ בנס הי', וזהו בכתב אשורית, אבל בכתב עברי צורת המ"ם והסמ"ך נשתנו ויש להם דבקות מהצדדין, אלא שהעי"ן שבכתב עברי הוא כצורת הסמ"ך של אשורית, א"כ העי"ן שבלוחות מעשה ניסים הי'" [ראה ח"י הר"ן סנהדרין (כא, ב) ד"ה חזרה], נראה לכאן לפי הירושלמי למ"ד ברעץ גו' ס"ל הלווחות ניתנה בכתב עברי, והוא דלא כמשנ"ת בפנים (ובהערה 25) שלענין הלוחות וס"ת שכתבה משה כו"ע מודים שנכתבה אשורית, והעיר בזה הרדב"ז בשו"ת ח"ג סי' תתפ"ג (תמב) וכ': "ובודאי הריטב"א ז"ל [שבהערה 25] לא ראה הירושלמי או שמא גירסא אחרת היתה לו", [ע"ש] שמחלק בזה בין לוחות ראשונות לאחרונות, וכבר העירו עי"ן בכ"מ] -

ראה מגדל עוז (לר"י עמדין. ברדיטשוב תקצ"ו) עליית הכתיבה (שה, ב) שמבאר: "אין זה כדאי לקרות ערעור על הפירוש הברור הנ"ל (על כתיבת הלוחות בכתב אשורי) כי האומר כן (למ"ד) ברעץ נתנה תורה עי"ן מעשה ניסים) לא נתכוין לכתב שבלוחות, אלא לומר (לפי המ"ד סס"ת של המון היו בכתב עברי) כשאמרו או הראו לישראל והודיעם הנס שבלוחות שהיו בהן אותיות עומדות בנס, לא יוכלו לומר להם סמ"ך בנס עמדה, מאחר שלא נודע להם צורת אות הסמ"ך באשורית, שלא ידעו מה היא (כי כתבם למ"ד זו הי' עברי) שהיתה נעלמת מהם צורת הכתיבה האשורית, אלא

ישראל קודם מתן תורה ובו השם מדבר עם נביאיו וקדושו, ואעפ"כ מתוך תומת וקדושת הכתב ההוא באותן הימים לא היו כותבין אותו אפילו בספרים שכותב המלך או כל אחד ואחד לעצמו אלא היו כותבין אותו בכתב עברי, וזהו שכשנגזרו הארון שכוחם לאותיות מנצפ"ך, וכשגלו לאשור וידעו בני אשור כתב זה נטלוהו להם או שהיה אצלם קודם לכן שנודע להם מספרי הקדש מלבד כתב שלהם או שהיה להם וחמדו אותו, ובני ישראל הורגלו בו עמהם משם ואילך וזהו שעלה מאשור, ובימי עזרא ניתן להם לכתוב ס"ת ושאר כתובים וכדדייקינן מדכתיב וכתב הנשטון...". [הריטב"א ועד"ז הרדב"ז בשו"ת ח"ג סי' תתפ"ג (תמב) הזכירו מפורש (רק) לוחות]. פתח עינים מגילה שם.

וכ"ה בס' מגדל עוז (לר"י עמדין) עליית הכתיבה (תוספת כתיבה), ושם: "וכך הם דברי הר"מ ז"ל בתשובת (פאר הדור סי' ז) הביאם הר"מ אלשקר (סי' עד) שמחמת חשיבות וקדושת כתב אשורי נמנעו מלכתוב בו דברי חול, והוא שגרם שלא לכתוב בו אפי' ס"ת של המון ישראל קודם עזרא כו". ובספרי דבי רב לספרי פ' שופטים (פיסקא קס) כ': "ונלע"ד דאפי' לסברת מר זוטרא לעולם עשרת הדברות דנכתבו במכתב אלקים היו בודאי בכתב אשורית (ואע"ג דמ"ש מהרש"א בחדא"ג בשם הירושלמי לא משמע הכי), וכן הס"ת שכתב מרע"ל והניח בארון, אבל שאר ספרי תורה שכתב וחילק לשבטים כתבם בכתב עברית בשביל כבוד כתב אשורית שלא יאה ממשמש ביד כל או"א". וביתר אריכות מבאר הוא בחסדי דוד לתוספתא סנהדרין (פ"ד ה"ה). יד דוד סנהדרין (כא, ב). ס' היחס השער השני, וש"נ. ס' אשתדלות ח"ב הנ"ל פ' קסב וע' 189. מרגליות הים סנהדרין כא, ב. אות לת. המקרא והמסורה (מרגליות) סי' ט. שו"ת שם משמעון או"ח סי' י'. (בהמקרא והמסורה שם ע' ל"א) שגם ס"ת של השבטים כתב אשורי כס"ת שבארון. וראה בזה שו"ת שם משמעון או"ח סי' י'. ועוד. וראה משך חכמה פ' וילך (לא, ט). [לענין שימוש בכתב אשורי בדברי חז"ל (ובדפוס) ראה שו"ת שלמת יוסף (לרש"ם) מהצפ"נ סי' ט"ו אות

וכן, בנוסף למה שנכתב אשורית, מצינו בו חידושים נוספים, שהטעמים הוי כתובים בתורה, גם הנקודות וכל המסורה הכתיב והקרי, ²⁷ וכן בנקודה של שם בן ד', אשר זה נקרא שם המפורש לשיטת הרמב"ם.²⁸ ולכך, מפני שנכתבו בה אף טעמי תורה מבואר דנתנה להלויים,²⁹ משום דאצלם הוי שיר שלהם עבודה,³⁰ וקיי"ל

לענין ניקוד ההשם, ס' אשתדלות ח"ב פ' קכט-קמא ובהערות (ע' 84 ואילך). ועוד.

29) כמפורש בכתוב "ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה' גו'" (וילך לא, ט) "ויצו משה את הלויים גו' לקח את ספר התורה הזה" (וילך לא, כה-כו) וכמ"ש הרמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש (מהדורת קאפה): "ולפני מותו נתעסק בכתיבה וכתב שלשה עשר ספרי תורה כולם גויליים מן בית בראשית עד למד ישראל ונתן ספר לכל שבט שיתנהג על פיו והשלשה עשר נתנו ללויים ואמר להם לקוח את ספר התורה הזה וכו' [דברים לא, כו]" וראה מהדו"ה דפיהמ"ש (המאור. ירושלים תשס"ט). ראה פסיקתא דר"כ פ' וזאת הברכה: "ר' בניי בשם רב הונא שלש עשרה תורות כתב משה י"ב ל"ב שבטים ואחד לשבטו של לוי שאם בקש אחד מן השבטים לעקור דבר אחד מן התורה יאה שבטו של לוי מוציא ספר תורה שלו ומגיהו מתוכו". [אף שלאח"ז שמוה בארון כמפורש בקרא ושמתם אתו מצד ארון ברית ה' גו'" (שם, כו) וכמ"ש הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה כמבואר לעיל].

ראה רמב"ן עה"ת פ' וילך (לא, כד): "וטעם ויהי ככלות משה לכתב, כי מתחלה כתב את התורה ויתנה אל הכהנים כאשר נאמר למעלה (שם, ט), ולא אמר להם אנה ינחו אותה ואחרי כן בצטוה בשירה הזאת ויכתוב אותה וילמדה את בני ישראל בו ביום והנה הוסיף אותה על התורה ויהי ככלות משה לכתוב הכל בספר התורה אז צוה את הכהנים לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלהיכם, שיהיה מונח בארון מן הצד כי מעתה לא יגעו בו כלל להוסיף או לגרוע וזה טעם ויהי ככלות משה לכתב וגו' עד תמם כו'". וראה צרור המור עה"כ בזה שנתנה ללויים ושהם ישמיהו בארון.

[וראה חזקוני שם (לא, ט). אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון וגו']: "ואף על פי שהלויים היו נושאים ולא הכהנים מ"מ יתיבך אחר פטירתו של

הוצרכו לומר להם עי"ן שבלוחות (הנודעת וניכרת להם שהיא סתומה) בנס היתה עומדת, והיינו הך, כי עי"ן שברע"ף הוא סמ"ך באשורית". והסכים עם ביאור זה בס' היחש השער השני פ"ט, ע"ש.

27) בצפע"ג תרומות ע' 122 עמ"ש שהס"ת כתוב כן כ': "ועי' במס' סופרים [פ"ג ה"ה] גבי ספר שנקדו ובפסקי תוס' מנחות דף פ"ז ע"ב [שם אות רלא]". (עי' צפע"ג על הרמב"ם הל' תפלה פ"ב ה"י: "דבס"ת יש שני מצות א' מצות הכתיבה בעצמה וא' מצות הלימוד מן הכתוב, וזה ר"ל במנחות דף ל' הקב"ה אומר ומשה כותב ואומר, ר"ל דקודם אמירה ה' משה כותב מה שאמר לו הקב"ה ואח"כ מלמדם לישראל, אך זה רק בהך כתיבה ללמוד, אבל בכתיבה למצות כתיבה זהו המחלוקת דגיטין דף ס', וזוה ה' כתוב ע"פ המסורה, ובהני דללמד ה' ע"פ הקריאה, ע"ש).

בקדמות וגדר הנקודות והטעמים, כתיבתם ואי כתיבתם בס"ה, ראה חזקוני מאמר שלישי ס' כט-ל ואילך. מגדל עזו (לר"י עמדין) "עליית הכתיבה". ס' היחש השער השלישי. ס' אשתדלות ח"א פרוזדור ע' 9 סוף הערה 4. שם פ"א ע' 15. פ"י ע' 30. פ"ג ע' 74-75. ומבאר פרט בצפע"ג בנקודות וטעמים בס"ת שבארון פנ"ה ע' 93 "השכל הישר מגיד לנו ובפרט הספר שמטר לשבט לוי", ע"ש. פנ"ה ע' 97 והערה 14. פ' פ"ג ע' 169 והערה 5 וע' 70. ח"ב פ' קעד ע' 231-230. קונטרס פקועות שדה לשדי חמד ס"ד [מהדורת קה"ת ח"ט ע' א' תתקין ואילך]. אנציק' כרך כ' ערך טעמים. ועוד. [ובס' היחש השער השני פ"ד ע' 31 (ד"ה אמנם) גם ספר המלך מנוקד. ושם השער השלישי פ"ד והערה 1 מבאר בדברי התוספתא ב"ד של כהנים כו' דגם ספרי היחידים היו מנוקדים, ע"ש].

28) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ו ה"ב. ראה צפע"ג על הרמב"ם שם ולמו"נ פס"א וביחס לרש"י ותוס'. צפע"ג עמ"ס קידושין (מא, א) וש"נ. ועוד. רשימות רבינו חוברת עא-מב. וראה בזה וכן

דעיקר שירה בפה³¹ וזה הוי הטעמים, כמבואר בפירש"י במסכת ערכין (יא, ב ד"ה על עסקי קול) **גבי משה ידבר** (שמות יט, יט)³², **דאז הי' משה מצווה על שירה לפי שמשה רבינו לוי הי', והי' משורר, ושירה הוי עבודה**³³.

ואם יקשה – כיצד כתב משה טעמים ונקודות ומסורה, הרי הם בכלל דברים שבע"פ³⁴ שאי אתה רשאי לכותבן, כדאיתא במסכת גיטין (ס, ב) ומסכת תמורה (יד, ב):

כתיב (שמות לד, כז) כתוב לך את הדברים האלה (אלמא נכתבה. רש"י)³⁵ וכתוב (שם ושם) כי ע"פ הדברים האלה (אלמא לא נכתבה. רש"י), הא כיצד, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה (דברים שאמרת לך בכתב אי אתה רשאי למסורם לישראל על פה. רש"י)³⁶ דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב.

ומשה רבינו, וכמשנ"ת בכ"מ בצפע"נ עה"ת, ר"פ נשא. פ' בהעלותך. פ' קרח, ע"ש.

(34) ראה שו"ת הרדב"ו ח"ג סי' אלף סח (תרגום): "ומסר הנקודות והטעמים כשאר תורה שבעל פה שהיא פירוש לתורה שבכתב כן הנקודות והטעמים הם פירוש לתורה שבכתב, והדבר ידוע כי האותיות בלא נקודות וטעמים יש בהם משמעיות הרבה וצירופים שונים וקריאות הפכיות ולכן לא ניתנו הנקודות והטעמים ליכתב בס"ת ויכתבו בחומשים משום עת לעשות לה' כדי שלא תשתכח תורת הקריאה כשאר תורה שבעל פה". הל' ת"ת לאדה"ו פ"א ה"א וקו"א סק"ב, פ"א ה"ו. קונטרס פקועות שדה לשד"ח ס"ד. ועוד.

(35) בפירש"י עה"ת ד"ה את הדברים האלה: "ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבע"פ". ובשפתי חכמים שם "דאלה מיעוט הוא". ראה גיטין ותמורה שם דבי רבי ישמעאל תנא "כתוב לך את הדברים האלה (שמות לד כז), "אלה" אתה כותב אבל אין אתה כותב הלכות". ובס' יוסף הלל על פירש"י עה"ת כ': "בדפנה"ר נרשם הד"ה "כתוב לך את הדברים האלה" וכ"ה בדפוס רומא וזאמורה. ונכון הוא, שרש"י מוסב על תיבות "כתוב לך", את הדברים האלה אתה כותב ולא תורה שבע"פ".

(36) בשדי חמד פאת השדה כללים מערכת הדל"ת כלל ד (ד"ה ודאתאן) בתוך שקו"ט אי הוי דאורייתא, שי"א שנראה מדברי רש"י שסובר שאזרהה זו היא רק למשה רבינו עצמו שלא יאמרו לישראל על פה ומצוה לשעתה ולא לדורות, ע"ש.

משה נשאוהו הכהנים כשעברו ישראל את הירדן כדאיתא בסוטה תניא אמר ר' יוסי בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו את הירדן וכססבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו. ד"א משום שהכהנים מתקנין המשאות לבני לוי כמו שמפורש בפרשת במדבר קרי להו לכהנים נושאי ארון ברית ה' וגו'. וחוקוני שם (לא, כה. ויצו משה את הלויים): "הנוכחים במ"א שהם כהנים ואין לומר לויים ממש שהרי אינם נוגעין בארון". וראה בענין זה לקו"ש חי"ט ע' 315 ואילך.]

(30) רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג.

(31) פיה"נו להרמב"ם פ"ב דערכין. שם עירובין פ"י מי"ג ובתוי"ט ד"ה קושרין. רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג ה"ג. וראה תוס' ערכין (יא, א) ד"ה לא. תוס' סוכה (גא, א) ד"ה כתנאי. ועוד. וראה "אוצר" לסוכה שם.

וראה רש"י ותוס' קידושין (סט, ב) ובתוי"ט שם (פ"ד מ"א): "וזה לדסברי עיקר שירה בכלי... ומיהו אפשר דאע"ג דעיקר שירה בפה מי"ב... וזה י"ל בדעת רש"י ותוס' ומ"מ... ע"ש. וראה מפתח לרמב"ם מהדורת פונקל שם, וש"נ.

(32) ראה צפע"ג עה"ת יתרו (יט, יט) בפ"י דברי המכילתא, ובנעימה שהי' משה שומע בו הי' משמיע את ישראל כו', ר"ל צריך לשמוע בנעימה, ר"ל עם הטעמים, דהא הוא נצרך לומר שירה", ע"ש וש"נ בענין שהטעמים הוי השירה בפה.

(33) וכל זה גם בתקופת המשכן שבמדבר, בלויים

יש לומר כמש"כ רש"י שבת דף ו' ע"ב על דברי הגמ' שם "דאמר רב מצאתי מגלת סתרים בי רבי חייא" – מגילת סתרים "שהסתירה מפני שלא ניתנה ליכתוב וכששומעין דברי יחיד חדשים שאינן נשנין בבית המדרש וכותבין אותן שלא ישתכחו מסתירין את המגילה".³⁷ וכמו כן בנדון דידן, כיון שנגזר הספר תורה בארון לא שייך בו דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן.

על כל פנים בספר תורה שהי' גנוזה בארון הקודש שם הי' כתוב כל זה, כנ"ל.³⁸

הגהת ספר תורה של מלך

והנה גם ספר תורה של מלך צריך להיות דוקא בכתב אשורי ולשון הקודש,³⁹ והי'

תושבע"פ אא"ר לכותבן, והביא בהל' תפלה פי"ב ה"ח דברים שבכתב אא"ר לאומרן בע"פ, ע"ש. ובאג"ק לרבינו ח"ח ע' רנה: "דפשיטא דלא יסמוך על מ"ש בהקדמת ספרו (וגם שם הוא רק ספור דברים ולא פס"ד), או במו"נ, ע"ש.

38 להעיר ממגלה עמוקות (אופן קפב) הובא בילקוט ראובני פ' שמות (ד, ב): "איתא בס' סודי רזיא בימי עזרא שתיקן הטעמים והנקודות ותגין ע"י שלשה ספרי תורות שנמצאו אחר החורבן ספר מעו"ן ספר זאטוטי ספר הי"א [ראה ירושלמי תענית (פ"ד ה"ב) מס' סופרים (פ"ו ה"ד)], ודבר זה נרמז באורייתא, "מו"ה בידך", כלומר ג' ספרים יהיו בעולם שלא תשתכח התורה, כי מו"ה ר"ת מעון זאטוטי היא, מאלו הספרים ילמדו ישראל רזי' של תורה הטעמים והתגין, על כל קוץ וקוץ תלי' של הלכות". ראה בזה תורה שלמה חי"ט (משפטים) מילואים סי' לג פ"ט ע' שעו והערה ב. ועוד.

וראה שו"ת כת"ס יו"ד סי' קמ"ב ע"פ המקורות בפסול ס"ת עם טעמים ונקודות, ע"ש וש"נ. ס' אשתדלות ח"א פ' נ"א-נ"ד ע' 75 ואילך. (ועי' מ"ש פנ"ה). ועוד.

39 אולי כ"כ (גם) ע"פ דברי הספרי פ' שופטים (פיסקא קס) בפרשת המלך, משום שעתידה להשתנות, היינו שצריך לכתוב ס"ת של מלך בכתב שעתידי להשתנות אליו, היינו שצ"ל בכתב אשורית, שכתב ליבונאה (דשאר ס"ת) עתיד להשתנות אליו. וכ"כ לפרש במלבי"ם. (דלא

37 וכ"ה בפירש"י שבת צו, ב ד"ה מגילת סתרים: "שהסתירום לפי שאין כותבין הלכות". ובפירש"י ב"מ צב, א ד"ה מגילת סתרים: "מגילה טמונה לפי שאסור לכתוב הלכות וכשהי' שומע דבר חידוש וירא לשוכחו הי' כותבו ומסתיר מן העין". שו"ת צפע"נ (ווארשא) סי' רמ"ט בדעת רש"י בזה. אגרות משה או"ח ח"ד סי' ל"ט (גב, ב שו"ה והא בדברי רש"י. וראה הגהות מהר"ץ חיות לרש"י שבת (ו, ב) וס' היחס השער השלישי פ"ה והערה 1 מ"ש וציין בכללות ענין זה.

וראה רמב"ם בהקדמתו למשנה תורה "... והמצוה שהיא פירוש התורה לא כתבה... אע"פ שלא נכתבה תורה שבע"פ... ומימות משה ועד רבינו הקדוש לא חברו חברו שמלמדין אותו ברבים בתורה שבעל פה אלא בכל דור ודור ראש בית דין או נביא שהי' באותו הדור כותב לעצמו זכרון בשמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה ברבים וכן כאו"א כותב לעצמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע ומדברים שנתחדשו בכל דוד ודור בדינים שלא למדום מפי השמועה אלא במדה משלש עשרה מדות והסכימו עליהן בית דין הגדול וכן הי' הדבר תמיד עד רבינו הקדוש...". וראה מו"נ ח"א פע"א. ובתורת נביאים מאמר תושבע"פ (למהר"ץ חיות) ע' קיג בהגהה: "מדברי הרמב"ם משמע דגם קודם רבי הי' כל חכם כותב לעצמו... וכונן למגילת סתרים הנ"ל".

באבן שלמה על ראב"ן סי' מב (לא, ב ד"ה ונלע"ד) מעיר שהרמב"ם לא הביא בהלכה בס' משנה תורה

נכתב ספר תורה של המלכים מספר תורה המיוחד שכתב משה והניחו בארון, כמבואר לעיל ברמב"ם ע"פ הספרי.⁴⁰

והנה כל זה **עד שנבנה המקדש**, אבל אחר שנבנה מקדש ושמו בו הארון

בהל' ס"ת פ"ז והל' מלכים פ"ג שלא כ' הרמב"ם דס"ת של מלך עושה אותה כמין קמיע וכו' (סנהדרין כב, א), מפני שאז צ"ל באותיות ועירות, ולא כאותיות דס"ת של העזרה [ועי' שו"ת שם משמעון או"ח ס"י שו"ה ובוהן].

אבל ראה ח' הריטב"א מגילה (ב, ב): "...ואעפ"כ מתוך תומת וקדושת הכתב ההוא באותן הימים לא היו כותבין אותו אפילו בספרים שכותב המלך או כל אחד ואחד לעצמו אלא היו כותבין אותו בכתב עברי...". וכן בחסדי דוד לתוספתא סנהדרין (פ"ד ה"ה): "אע"ג דכל אדם מישראל חייבו הכתוב לכתוב ס"ת לעצמו וכן המלך כותב לו, מ"מ לא ניתנה רשות אלא לכתבה בכתב עברית ובלשון הקודש... ובימי עזרא נתחדשה הלכה... ניתן להן רשות לכתוב בכתב אשורית... ו"ש גבי מלך וכתב לו את משנה התורה הזאת (דברים יז, יח) כתב שעתידי להשתנות, כלומר דבזמן המלכים הראשונים כמו שאול ודוד לא היו רשאים לכתוב הס"ת לעצמו אפי' המלך אלא בכתב עברי שלא היה שם ס"ת אחר שנכתב בלשון אשורית אלא מה שכתב משה, אבל גלי קרא שעתידי להשתנות, שיבא זמן שיתון להם רשות לכתוב בלשון אשורית כו'". ראה גם מגדל עוז (לר"י עמדין) עליות הכתיבה, לענין מלך. שו"ת שם משמעון או"ח ס'י י' (ד"ה ובוהן).

40 ראה שו"ת מחנה חיים ח"א ס'י ח' (יח, א): "בס"ת הנכתב לשם מלכות יש בו קדושה יתירה, דהוא מוגה מספר עזרה ע"פ ב"ד של ע"א, וגם אסור להדייט לקרות בו כמבואר בתוספתא "יקרא בו" הוא ולא הדייט, הרי נגלה שיש קדושה יתירה לס"ת של מלכות", ע"ש. ובהעמק דבר פ' שופטים (יז, יח). מלפני הכהנים הלויים: "ונראה דבזה נכלל שיהיו הכותבים והעוסקים בזה גדולי ישראל ותהי' בזה קדושה יתירה, למען תהי' קריאת המלך בה מועיל לכל הכתוב הלאה במקרא הסמוך וכו'". ועוד. וראה רשימות שיעורים (לגריד"ס) עמ"ס סוכה ע' מב-מג (מהגר"ח) בגדר בעלי מסורת התורה בכתביב ס"ת לענין משה רבינו והסנהדרין, וכתבת ס"ת של המלך ע"פ ב"ד של ע"א.

כמפרשי הספרי שמלמדנו בכללות שישתנה הכתב דאז לאשורית לעתיד [וכמ"ש בתורה תמימה (דלעיל הערה 1) שכן דרך הכתובים לרמוז אף שאי"ז דין בהמלמד]. ועי' תשובות הגאונים (הרכבי) ס'י שנ"ח שכ' על המ"ד בסנהדרין (כא, ב) שהכתב נשתנה ע"י עזרא לכתב אשורי, "ועוד וכתב לו את משנה התורה הזאת כתב שעתידי להשתנות, כלומר יכתב כל זמן בכתבו". וראה ס' היחס השער השני פ"ד הערה 4 ע' 29, שם ע' 31-32, דס"ת של מלך היתה בכתב אשורית, ולדעתו גם ס"ת של הסנהדרין הכהנים השרים ועיני העדה, שם פ"י ע' 49 ע"ש.

וכן בהעמק דבר פ' שופטים (יז, יח מלפני הכהנים הלויים): "דכל ישראל אע"ג שמצויים לכתוב ס"ת כו' מ"מ היו רשאים לכתוב כתב ליבונאה כו' אבל המלך הי' מצוה לכתוב אשורית כס"ת שכתב משה רבנו ונתנה לכהנים הלויים כמ"ש בפ' וילך". וראה ס' צחות להראב"ע (ברלין). תקכ"ט [כו, ד]: "וכן טעם "את משנה התורה הזאת" [דברים יז, יח], כי משה כתב ספר תורה אחד ונתנו לכהנים הלויים כאשר הוא כתוב כי הם השופטים, וצוה שיכתוב ספר שני כמוהו ויתן למלך כי גם הוא שופט".

ולכאז' (גם) מסתבר לומר כן, דהא דינו לכתוב ולהגי' ס"ת של מלך מס"ת של משה, ואם אין זה רק לענין חסר ויתיר (ראה תשובת הרמב"ם (מהדורת י. בלאו) ס' תמב: "וכי המשנה "ספר העזרה" היא, שאין בה אות חסירה או אות יתירה") אלא גם לענין הכתב וצורת האותיות א"כ פשוט דשל מלך הוי אשורית. ראה עד"ז מהר"ם שיק על תרי"ג מצות פ' שופטים מצוה תק"ב: "ועוד נראה טעם אחר למה [המלך] אינו יוצא בס"ת שהי' לו מקודם, משום דהספר של מלך צ"ל נכתב ומוגה מס"ת שבעזרה וא"כ הוא נכתב בנוסחא אחרת מס"ת של הדייט שכתבו כמו שכותבין סתם ס"ת, לכך צריך ס"ת אחרת". ובשו"ת שם משמעון אבהע"ז ס'י כ"א (ד"ה ועי"ל כיון): "הס"ת של המלך הי' כותבין ומגיהין אותו הב"ד הגדול מס"ת של העזרה ודאי שהיו האותיות והשיטין שלו ג"כ כדמות הס"ת שבעזרה (ומיישב בזה צ"ע דהכס"מ

שוב לא היו יכולים ליכנס לשם דהי' בבית קודש הקדשים, ובמילא בלתי אפשרי היה לכתוב ולהגי' ספר התורה של המלך מספר שכתב משה וגנו בארון.⁴¹

אי לזאת אחר כך, כשנבנה מקדש שלמה, הי' המלך כותב ספר תורה שלו מאת ספר תורה של המלך הקודם, והס'ת של מלך הקודם היתה נגזזת בבית דין.⁴² וכדמצינו בתוספתא סנהדרין (פ"ד ה"ד) בדיני המלך: "וכותב לו ספר תורה... שלא יהי' נאות בשל אבותיו אלא בשלו... ואין רשות להדיוט לקרות בה... ומניחין⁴³ אותו בבית דין של כהנים ובבית דין של לויים

התוספתא: "ונראה דאסמכתא בעלמא הוי, והדין לא הזכירו רבינו לפי שמסך אמ"ש בריש פ"ב דאין משתמשין בתשמישיו של מלך, וג"ל דהתוספתא ספר תורה איצטריכא לי', מידי דהוה מידי דמצוה הוי ושפיר דמי ההדיוט לקרות בו, קמ"ל דאפילו הכי אסור". (וראה מ"ש שו"ת קול מבשר ח"ב סי' כ"ח סוף אות כג).

וכ' בס' פרי האדמה על הרמב"ם הל' מלכים פ"ג שם, דבמלך שמת, מלך חדש משתמש בס'ת שלו כמ"ש הרמב"ם ברפ"ב גבי עבדיו ושמשיו "וכן לא ישתמש בעבדיו ושפחותיו ושמשיו אלא מלך אחר". ודן לומר שגם הדיוט מותר לקרות בס'ת של מלך לאחר מות המלך, והתוספתא מיירי בחייו של מלך, ע"ש. וראה בזה ס' ברכת אהרן עמ"ס ברכות (לר"א לעווין) מאמר קמח אות ג. הנסמן בס' המפתח רמב"ם מהדורת פרנקל הל' מלכים שם. ועי' צפע"נ לירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו ד"ה מלך ישראל (ע' רכג).

(ובס' היחש השער השני פ"ד ע' 32-31 טעם הדין "ולא הדיוט", דס'ת של מלך בכתב אשורית ומנוקד (לדעתו), ולכן אין רשות להדיוט לקרות בו למען לא יתבונן ע"פ אופן אחר זולת המסורת על פה, כי לא היו מגלין הפי' הברור אלא לצנועין. שם פ"ח ע' 42-41 והערה 5, ואין הטעם שאין משתמשין בשרביטו של מלך, ולכן מניחין ס'ת של מלך בבי"ד של כהנים כו' כי להם הותר ג"כ כתב אשורי (לדעתו). ע"ש).

43 ראה הערת מהדיר לצפע"נ עה"ת פ' שופטים (זו, יח) אות מד שבבאר עפי"ז להצפע"נ דברי התוספתא שלפנינו "ומניחים אותו בב"ד של כהנים", גם ובשילוב עם הגורסים בהתוספתא "ומגיהין אותו" (ראה לעיל הערה 14), דס'ת של המלך הקודם מניחין בב"ד, וממנו מגיהין ס'ת של

41 ראה יפה עינים כתובות (קו, א): "והקשה חכם א' הלא לא מצינו שנכנס כה"ג ליקח הס'ת ולהחזירה שם, ונראה דבאמת לא היתה מונחת בארון כ"א בשעת הבמות שאז היו נגשים להארון, והגמ' מדמה כמו שספר עזרה לתחלתו הוא נגלל כן הספר שהי' בארון נגלל לתחלתו".

ולהעיר מהדודשי הריטב"א מגילה (ב, ב): "הא דאמרין מנצפ"ן צופים אמרום... והא צופים אמרום לאחר יאשיהו דאילו קודם לכן הרי היו שם הארון והלוחות והיכי אסיקנא דשכחום וחזרו ויסודם, אלא ודאי אחד שנגנו הארון בימי יאשיהו שכחום וחזרו ויסודם, ובירושלמי (פ"א ה"ט) אמרינן דצופים היינו ר"א ור' יהושע". ועד"ז בחי' הרשב"א מגילה שם.

ומתמי' ע"ז מהר"ץ חיות במכתבו הא' בריש ס' היחש: "וכונתו נתיי ספר ונחזי... התמי' עצומה על דברי הרשב"א מ"ש דקודם יאשיהו אין אפשרות השכחה מפני דס'ת מונח בארון, ומי יוכל לכנס לקה"ק לפני ולפנים...". וראה ס' היחש שם השער השני פ"ה.

42 בתוספתא סנהדרין (פ"ד ה"ד): "וכתב לו שתהא כתובה לשמו ואין רשות להדיוט לקרות בה שנאמר "וקרא בו" הוא ולא הדיוט". [במהדורת צוקרמנדל "הוא ולא אחר"]. בחסדי דוד לתוספתא שם: "לית' בגמ'. ומ"מ נראה שהדין דין אמת, דהא לא גרע משרביטו ושאר כל כלי תשמישו שאין משתמשין בהן. ומיהו אצטריך לאשמועינן הכא, דלא תימא מצות לאו ליהנות ניתנו, ונמצא דלא דמי להשתמש בשאר כליו, קמ"ל. ומ"מ לא ידענא למה השמיטו הרמב"ם ז"ל, ואפשר דסמך עמ"ש בהל' נדרים גבי מודר הנאה וכו'". התוספתא הובא בלח"מ הל' מלכים פ"ג ה"א. וכ' בחי' מים חיים (להפ"ח) על הרמב"ם שם בדרשת

ובבית דין של ישראל המשיאין לכהונה...⁴⁴ היינו, שלאחר פטירתו של מלך היו גוזנים ס"ת שלו בב"ד.

ולפי זה יש לפרש דמה שכתב הרמב"ם גבי ס"ת של מלך ד'מגיהין אותו מספר העזרה על פי בית דין הגדול" – 'ספר העזרה' קאי לא רק על ספר תורה שכתב משה בכתב ידו וגזנו בארון, אלא גם על ספרי תורה של מלכים – שהרי ספרים אלו הוגהו על פי ספר תורה שבעזרה ('ספר תורה שכתב משה') ונעשו במתכונתו בכתב אשורי. ולכן, כשאין באפשר להגיה מספר שכתב משה, מחמת איסור כניסה כנ"ל, מגיהין מתוך ספרי מלכים שהם בסוג 'ספר תורה שכתב משה' – ספר עזרה.⁴⁵

ביאור דברי רש"י והרמב"ם

והנה בשל ייחודיותו של ספר תורה של מלך, שהוגה ע"פ ס"ת שכתב משה, כנ"ל, הנה בשל זה [היתה מונחת בבית גזויו, ולא היה קורא בה, רק] בזמן שהי' צריך לקרות פרשת הקהל, כמבואר בספרי פ' שופטים (פיסקא קס) דקרא דכתיב גבי מלך 'וכתב לו את משנה התורה' הי' זה לקריאה שצריך לקרות בפרשת הקהל, וז"ל הספרי: "משנה, אין לי אלא משנה תורה, שאר דברי תורה מנין... אחרים אומרים אין קורין ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד".⁴⁶

עד"ו ר"ל הצפע"ג דהספרי גם מלמדנו שקורא מס"ת של מלך. ויתירה מזה מפורש בפסיקא זוטרתא ונתבאר ברי"פ לרס"ג ח"א עשה ט"ז שס"ת של המלך אינה אלא בשביל הקריאה בהקהל [ע"י בצפע"ג דמשמע קצת דס"ל ג"כ הכי], ע"ש דמוכח מזה ב' דברים א' המלך קורא, ב' שקוראין בס"ת של מלך (ראה לעיל הערה 1). (הרי"פ לרס"ג שם מפרש כן בדברי רש"י לטוטה, ונשאר בצ"ע שם (קל, א) עפי"ז מרש"י ב"ב שקראו מס"ת של משה בעזרה. ומיושב ע"פ ביאור הצפע"ג שגם שם הכוונה לס"ת של מלך שהגיהו מס"ת של משה).

וראה לקו"ש ח"ט ע' 327 הערה 46: "...באיהו ספר תורה הי' קורא: ע"פ דרשת רש"י בסוטה וכן לשאר הדרשות בספרי שם) משמע שקורא בהתורה שמונחת אצלו שמצוה עליו לכותבו..., משא"כ באם למדין מפסוק שבפרשתנו [וילך לא, יא] "תקרא את התורה הזאת" שבא בהמשך להכ' לפניו "ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה', י"ל שהי' קורא בהס"ת שבעזרה כמ"ש רש"י בב"ב יד,

המלך החדש (כשבלתי אפשרי להגיהו מס"ת המונה בארון, כשנבנה המקדש כמבואר בפנים). ועי' הערת מהדיר לצפע"ג פ' וילך (לא, ט) אות ד.

44) בס' היחש השער השני פ"ח ע' 42–41 שלכן הגיהו ס"ת של מלך בב"ד של כהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה, דס"ת של מלך היתה כתובה בכתב אשורית, וב"ד וכו' הותר להם (לדעתו) ג"כ כתב אשורי וס"ת שלהם אשורית, ולא לשאר העם. ושם השער השלישי פ"ד והערה 1 (ע' 57) בדברי התוספתא בספרי היחידים היו מנוקדים, ע"ש.

45) ראה הערה 42. וראה מאירי (מו"ק יח, ב): "ואין מגיהין אות אחת אפי' בספר העזרה שהוא צריך צורך גדול להיותו מדוייק ביותר מפני שהוא עומד לקרות בו במעמד כל ישראל, ולהעתיק ולהגיה ממנו ספר תורה למלך". וראה מ"ש דברות משה עמ"ס ב"ב ח"א הערה עב (ע' קסב) ד"ה אבל.

46) וע"ד שכ' הפר"ח לבאר ככוונת רש"י ע"פ הספרי שהמלך קורא בהקהל (ראה לעיל הערה 1),

ו'קריאת הקהל' – גם מפני קריאתה מתוך ס"ת של מלך – היה בה מעין מעמד הר סיני. וע"ד שכתב הרמב"ם בסוף הלכות חגיגה (פ"א ה"ו) "וגרים שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה ומי שאינו יכול לשמוע מכוין לבו לקריאה זו שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטוו בה ומפי הגבורה שומעה שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל"⁴⁷ – ומעלה מיוחדת זו, "כאילו עתה נצטווה בה ומפי הגבורה שומעה", רצונו לומר, מפני דאז הוי הקריאה בספר תורה הנכתב כך,⁴⁸ וכנ"ל.

ע"פ כל זה יש לומר, דזה רצה לומר רש"י בבא בתרא הנ"ל גבי ספר תורה שכתב משה:⁴⁹ רש"י נתכוון בדבריו לא רק לספר שכתב משה עצמו, אלא גם

ארמי... ועי' בתוספתא דסוטה פ"ז גבי קריאת הקהל שהי' שם דרשות נדרשות, ועי' רש"י סוטה דף מא דלא הוי מתורגמן בהקהל, אך יש לומר כו שנתבאר לעיל דפרשת הקהל הי' קורא בספר תורה שנכתבה כעין ספר תורה הגנוזה בארון הקודש".

(47) בשו"ת צפע"ג החדשות ח"ב (ע' תכה): "וזכרה אי"ה להקהל בחג הסוכות גדר קבלת התורה כמ"ש הרמב"ם". וראה בדברי הרמב"ם בזה לקו"ש חל"ד ע' 189 ואילך.

(48) לכא' נתוסף בדברי הצפע"ג במ"ש הרמב"ם "ויראה עצמו כאילו עתה נצטוו בה ומפי הגבורה שומעה שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל", דאין זה (ומפי הגבורה שומעה) רק מצד מעלת ומעשה הגבורה (המלך שליח), אלא ועוד גם מצד מעלת ופעולת חפצת התורה, היינו קריאת הפרשיות בספר תורה של המלך ע"פ ספר תורה של משה רבינו, תורה מסיני. וראה מ"ש בקדושת ס"ת של המלך לעיל הערה 40.

(49) ע"פ פי' זה בפירש"י מיושב הערת שו"ת קול מבשר ח"ב סי' כ"ח סוף אות כ"ג. ע"ש. גם העירו (ראה הערה 44) מפירש"י סוטה מא, א משמע שהמלך קורא בס"ת שלו. ראה גם קובץ הקהל (מוה"ק) ע' צא, ועפ"י זהו גם לפירש"י כאן. גם מיושב הערת קונטרס זכר למקדש פ"א סוף אות א (בקובץ הקהל ע' לה-לו. שו"ה ובס' יראים) בפירש"י. ועוד.

רע"ב (ועד"ז בשטמ"ק שם בטם הראב"ד). אבל ראה צפע"ג פרשתנו [וילך] לא, ט. וש"נ". [מועתק בזה המשך דברי הצפע"ג להנתבאר בפנים במהדו"ת (ס, ב-ג): "בזמן שאחזו ומנשה ואמון שגזו וחתמו ושרפו את הספר תורה של המלך [ראה סנהדרין קג, ב. מרגליות הים שם. המקרא והמסורה ס"ט הערה 8. ועי' עליית הכתיבה לר"י עמדין. ס' יהושע השער השני פ"ה הערה 1, שם פ"ו והערה 2 שם פ"ח הערה 2] לא הי' לישראל רק כל הספרי תורה הנכתבים מאת הספר תורה שנתן משה רבנו לכל שבת ושבת, והם היו כתובים רק בכתב עברי לכמה שיטות כנ"ל, ובכתב זה לא שייך מנצפ"ך [ראה לעיל בהערות בענין מנצפ"ך השייך לכאן], וזה רצונו לומר הגמרא במס' מגילה (ב, ב) ע"ש בתוס', ורצונו לומר כי לא הי' להם הספר תורה של מלך שהם שרפו אותם, וספרי תורה של שאר המלכים היו גנוזים, רק אחר כך בזמן שירמיהו הלך להחזיר עשרת השבטים כמבואר יורכין (ג) ומגילה (יד,) שוב חזרו שמיטה ויובלות כמבואר שם ואם כן הי' נצרך פרשת הקהל לקריאה [ראה חינוך מצוה תריב. קונטרס זכר למקדש (אדר"ת) בתחלתו (בקובץ הקהל ע' כד-כה). קובץ הקהל ע' עב. אמבוהא דספרי ח"ב פ' פנחס ע' ר"מ בהערה, ע"ש]. וחפשו לספר תורה של המלכים הראשונים אשר היו גנוזים ומצאו הספר תורה של המלכים הכתובה כמו שכתבה, ולכך לא הבינו שם, זה רצונו לומר הגמרא, ואחר כך בימי עזרא שאז תרגמו מלשון

לאותם ספרים שנעשו במתכונתו והוגהו ממנו, היינו ספר תורה של המלך,⁵⁰ שמגיהין אותו מספר התורה שבעזרה.⁵¹

שכונת רש"י, דרב אחא בר יעקב שאמר ספר עזרה לתחלתו הוא נגלל, לא הי' לו קבלה איך הי' נגלל ס"ת שהי' מונח בארון, אבל ידע מספר עזרה שהוא הספר שקראו בו ביו"כ ובהקהל שהי' נגלל לתחלתו, ולכן אמר ספר עזרה, דס"ת שבארון לא הי' קוראו ספר עזרה שמעולם לא הוציאו אותו מהארון שמונח בק"ק, ולמד מספר עזרה שמחמת שקראו בו רק פעם אחת בשנה לא הקפידו על הטירחא לגוללו מתחלתו עד מקום הקריאה, כש"כ בספר שהי' מונח בארון שלא קראו בו לעולם שלתחלתו נגלל".

50 וראה שיטה מקובצת ב"ב (יד, א) בשם הראב"ד: "...ואפשר כשמוציאים התורה בפ' הקהל לקרותה ... ואע"פ שהמלך הי' לו ס"ת ... אבל בפ' הקהל בספר עזרה הי' קורא".

51 ראה דברות משה עמ"ס ב"ב ח"א סי"ב הערה עב (ע' קסב): "תמוה טובא הא דכתב רש"י ... שספר זה שהי' בארון לא הי' אפשר לקרא בו דהא הארון הי' מונח בק"ק, ולכן אף אם נימא שגם הספר שקראו בו בעזרה ביו"כ ובהקהל נמי כתב משה בעצמו מ"מ בס"ת שאיירינן כאן שהוא הס"ת שהי' מונח בארון לא קראו בו, וצריך לומר

